

# בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמוחה בונם ליברמאן זצ"ל  
והרבנית הצדיקת חוה שאשא מווארקא

✡  
הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

ה ל כ ה ו מ נ ה ג

אלול התרת נדרים. פרוזבול

ראש השנה



ראש השנה תשפ"ג  
גיליון קפ"ה

יו"ל ע"י:

**בשבילי אורייתא - ווארקא**

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Bishviley Orayso - Vurke

1 a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

**כל הזכויות שמורות:**

**אלול תשפ"ב**

גיליון קפ"ה

## תוכן עניינים

### • אלול ימי רחמים ורצון -

#### עמוד ו

ימי רחמים ורצון  
לדוד ד' אורי  
אמירתו בבוקר  
אחרי תפילת מוסף  
אחרי מנחה - ערבית  
תקיעת שופר  
מספר תקיעות  
הפסק תפילה לשמוע תקיעות  
תקיעה ביחיד  
מזמורי תהלים

### • סליחות - עמוד ח'

טעמי זמן סליחות  
אשמורת הבוקר  
סליחות במוצאי מנוחה  
זמן הסליחות  
ברכות השחר  
עטיפה בטלית  
י"ג מדות בקול  
עמידה בסליחות  
וידוי  
קדיש לתקבל  
המתחיל במצה  
יחיד  
דקדוקי מצוה  
בדיקת מזוזה  
בדיקה כשארין חשש  
חשש זיעה  
כתיבה וחתימה טובה  
לימוד מס' ר"ה, יומא, סוכה  
תקוני זהר  
שמחת נישואין באלול  
רמזי חודש אלול  
מזל אלול בתולה

### • ראש השנה - עמוד טו

ערב ראש השנה  
נפילת אפים  
תקיעות

תפילה בית עלמין  
תספורת וכיבוס  
בגדים נאים

### • התרת נדרים - עמוד יז

התרה בער"ה  
חומר נדרים  
התרה לשעבר מודעה לעתיד  
חרטה ופתח היתר  
התרה בשלשה  
קרובים  
בעל בנדרי אשתו  
מתירים יושבים  
שליחות להתרה  
נשים בהתרת נדרים  
בן י"ב שנה  
זהירות מנדר  
ביטול מנהג ארעי  
התרה עד ערב יו"כ

### • מצוות שמיטת כספים

#### פרוזבול עמוד כ'

מצות עשה  
מצות לא תעשה  
שמיטת כספים בסוף שנה  
מחזיר חוב  
שמיטת כספים דרבנן

### • חובות שאין השביעית

#### משמט - עמוד כא

זמן פרעון לאחר שביעית  
פרעון בתשלום  
קונה בהקפה  
חוב לצדקה  
ממון הקדש  
הפקיד משכון  
שכר שכיר  
משכורת חודשי

### • תקנת פרוזבול - עמוד כג

תקנת הלל  
משמעות מילה פרוזבול  
עיקרו של פרוזבול

דבש  
 דונג הדבש  
 תפוח בדבש  
 שנה טובה ומתוקה  
 סימנים  
 שנהיה לראש  
 רוביא כרתי  
 יהי רצון  
 התעוררות לתשובה  
 קדימה בברכות  
 למיחזי  
 זהירות מכעס  
 חמוץ - חריף  
 זמירות  
 לימוד משניות  
 שכח יעלה ויבא

● **שחרית ראש השנה - עמוד**

**לה**

השכמה לבית הכנסת  
 אדון עולם  
 ניגון הנהוג  
 המלך  
 יחיד צירוף לשיר המעלות  
 תפילת לחש  
 כוונה  
 עמידה בפתיחת הארון  
 י"ג מדות  
 קריאת התורה

● **כמה מהלכות שופר - עמוד**

**לח**

מצות עשה מהתורה  
 ערו ישנים משנתכם  
 שופר של איל  
 תקיעה מעומד  
 ברכה מעומד  
 ברכה כשמאחר  
 שיחה בין ברכה לתקיעה  
 שיחה בין התקיעות

● **כמה תקיעות - עמוד מ**

ג' תרועות בתורה  
 תרועה ספק שבריים

פרובול לכל אחד  
 נשים  
 נשואות  
 זכין לאדם שלא בפניו  
 מתי כותבין פרוזבול  
 שכח לכתוב פרוזבול  
 הלוואה לאחר פרוזבול  
 קרקע ללווה  
 קנין חלק בקרקע  
 בחור ישיבה  
 בית דין חשוב

● **נוסח שטר פרוזבול עמוד**

**כה**

● **הכנות נרות ליו"ט - עמוד כו**

נר בערב שבת ויו"ט  
 פתיל צף  
 היתוך נר

● **הדלקת נרות - עמוד כז**

הדלקה לפני סעודה  
 הדלקה לפני שקיעה  
 ברכת נרות  
 שהחיינו

● **תפילת ערבית- עמוד ח**

ברכו  
 תקעו בחודש  
 לעילא  
 זכרנו ומי כמוך  
 שכח זכרנו, מי כמוך  
 המלך הקדוש  
 תוך כדי דיבור  
 שכח בליל א' דר"ה  
 לדוד מזמור  
 לשנה טובה  
 עד אימת מאחלים

● **סעודת ליל ר"ה - עמוד לא**

קידוש  
 נשים אמן בשהחיינו  
 נשים שמקדשות בעצמן  
 שהחיינו להוציא אחרות  
 בציעה מעליונה

שהחיינו קידוש, שופר.  
פרי או בגד חדש  
הדלקת נרות ליל שני  
הוצאת דסקיות ושעוה  
אשה בברכת שהחיינו  
אשה מוציאה חברתה  
אשה בשהחיינו בקידוש  
שהחיינו להוציא אחרות  
שהחיינו בקידוש ליל שני  
פרי בשל  
טעימה לפני נטילה  
פחות מכשיעור  
סימנים בליל שני

• **רחיצה ביום טוב - עמוד נ'**

חימום מים לרחיצת פניו  
חימום מים לרחיצת כל הגוף  
רחיצת כל הגוף  
רחיצה במים שהוחמו מעיו"ט  
מקלחת צוננת למצטער  
חימום מים לרחיצת תינוק  
רחיצת תינוק ביו"ט  
מים שהוחמו בדוד שמש  
רחיצת פניו במי דוד שמש  
סבון, סחיטת שערות

• **כמה מהלכות יום טוב - נג**

כירה חשמלית  
תה  
קילוף פרי, ירק  
סינון אטריות  
טחינת פירות

תשע  
שלושים  
מאה  
כוונה לצאת  
מברך להוציא אחר  
מכשיר שמיעה  
חרש

• **נשים בשופר - עמוד מב**

נשים פטורות  
ברכה תוקע לנשים  
ברכה כשכבר יצא  
30 תקיעות  
נשים מוציאות  
קטן  
אשה להוציא קטן

• **תקיעות מעומד ומיושב -**

**עמוד מג**

תקיעות עמידה ישיבה לערבב השטן  
מעומד עיקר  
תקיעות בתפילת לחש  
תקיעות בחזרת הש"ץ  
תקיעת זכרונות כשעומד במלכויות

• **סדר היום - עמוד מה**

קידוש  
סעודה  
שינה

הכנה ליו"ט. מוצרים קפואים

• **תשליך - עמוד מו**

סדר תשליך  
תשליך בשבת

• **ליל שני של ראש השנה -**

**עמוד מז**

ראש השנה שני ימים  
יומא אריכתא

**זכר ולעילוי נשמת**

איש היקר והמיוחד שבאנשים, רודף צדקה וחסד, מוקיר רבנו ותלמידיו, הון  
פיור נתן לאביונים, מעורר לבבות בתפילותיו,  
אהוב ונחמד על הבריות, טוב לב, עניו ושפיל רוח,

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמן** ז"ל

בן **אדמו"ר הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמן** זצוק"ל

שנלבי"ע בשבת קודש פ' "ואתה תצוה" וגו' וייקחו אל"ך וגו'  
ט' באדר תשע"ח  
ת.נ.צ.ב.ה.

# אלול ימי רחמים ורצון

## ימי רחמים ורצון

א. הימים מראש חודש אלול עד לאחר יום כיפור, הם ימי רחמים וסליחות ורצון. אותם ארבעים יום אחרונים שהיה משה רבינו בהר, לקבל את הלוחות השניות, התחילו מראש חודש אלול וביום הכיפורים נתרצה לו הקב"ה.<sup>א</sup> ולכן תקנו רבותינו לומר סליחות בימים אלה. וכמו שיבואר להלן.

## לדוד ד' אורי

ב. מר"ח אלול עד הושענא רבה, נוהגים לומר לאחר התפילה, מזמור כ"ז שבתהילים: לדוד ד' אורי וישעי<sup>ב</sup> וגו'.  
ויש שלא נהגו לאומרו בציבור אחרי התפילה.<sup>ג</sup>

ג. המזמור, לדוד ד' אורי, אומרים בבוקר לאחר גמר תפילת שחרית, אחרי עלינו לשבת, ואומרים קדיש יתום לאחריו,<sup>ד</sup> יש שנוהגים לאומרו לאחר שיר של יום. ויש שנהגו, שכשקוראים בתורה אומרים אותו בזמן פתיחת הארון, לפני בריך שמים.<sup>ה</sup> ויש שנהגו לאומרו מיד לאחר חזרת הש"ץ השמו"ע.

ד. ביום שיש תפילת מוסף, נהגו לאומרו בגמר תפילת מוסף (מט"א), ויש נוהגים לאומרו לאחר תפילת שחרית.<sup>ו</sup>

## אחרי מנחה - ערבית

ה. בערב, יש שנהגו לאומרו לאחר תפילת המנחה.<sup>ז</sup> ויש שנהגו לאומרו לאחר תפילת ערבית.<sup>ח</sup>

----- = מקורות וציונים = -----

<sup>א</sup> טור ס"י תקפ"א מביא פרקי דרבי אליעזר. מטה אפרים ס"י תקפ"א, משנ"ב שם  
<sup>ב</sup> יסוד המנהג עפ"י מדרש שוחר טוב: אורי בר"ה וישעי ביה"כ, ואח"כ כי יצפני בסוכה, רמז לסוכות אלף למטה (ס"ק ו'). משנ"ב (ס"ק ב')  
<sup>ג</sup> הרה"ק מלובלין. זידיטשוב. רופשיץ. צאנז. תשו' דברי משה. מפני שמקור אמירתו בתפילה בציבור, הוא בספר חמדה"י.  
<sup>ד</sup> חיד"א. מט"א. משנ"ב (ס"ק ב').  
<sup>ה</sup> זלאטשוב. סטראטין. נדבורנא. בליקוטי מהרי"ח מבאר מפני שבמזמור הזה יש בו הכוונה של י"ג מדות הרחמים ולכך יש בו י"ג שמות הוי"ה, לכך יש שייכות לתפילת י"ח  
<sup>ו</sup> מט"א (סעיף ו'). משנ"ב (ס"ק ב')  
<sup>ז</sup> מט"א סעיף ו'  
<sup>ח</sup> אלף המגן ס"ק י"ז.

## תקיעת שופר

ו. מראש חודש אלול ואילך, נוהגים לתקוע בציבור בכל יום לאחר גמר תפילת שחרית, **תקיעה שברים תרועה תקיעה**<sup>ט</sup>, מפני שכשעלה משה למרום תקעו שופר במחנה להודיע לישראל שלא יטעו עוד. וע"ד המוסר, התקיעות להחריד הלב להחזירו בתשובה כמוש"כ (עמוס ג,ו), אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו.

ז. תוקעין כל ימי חודש אלול עד ערב ראש השנה<sup>ט</sup> ואז אין תוקעין כלל אפילו להתלמד<sup>טז</sup>.

ח. יש נוהגין לתקוע כל יום תשר"ת, תש"ת תר"ת<sup>ט</sup>. ויש שנהגו, כשקוראים בתורה, לתקוע אחרי החזרת ס"ת לאה"ק לפני סגירת דלתות הארון.

## הפסק תפילה לשמוע תקיעות

ט. אם שומע תקיעות כשעומד באמצע תפילת שמונה עשרה, אע"פ שמוותר לו להפסיק ולשמוע<sup>טז</sup> אבל אינו צריך להפסיק<sup>טז</sup>.

## יחיד

י. המתפלל ביחידות, אינו צריך לתקוע בשופר<sup>טז</sup>.

## מזמורי תהלים

יא. נוהגין שבכל ימות החול מר"ח אלול, לאחר התפילה, אומרים בציבור עשרה מזמורים תהילים, ומתכוונים לגמור כל תהלים שני פעמים לפני ראש השנה, והוא עולה כמנין כפ"ר<sup>טז</sup> ויש שאומרים ח"י מזמורים כל יום<sup>טז</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>ט</sup> רמ"א סי' תקפ"א (סעיף א'). מט"א (סעיף ז')

<sup>י</sup> לבוש. חיי אדם (כלל קל"ח א'). משנ"ב

<sup>יא</sup> מהרי"ל הסביר, כדי שישבור השטן שיום הדין כבר עבר, מטה משה. וגם כדי להבדיל בין תקיעות מתקנת חכמים לבין תקיעות ר"ה מן התורה, לבוש.

<sup>טז</sup> מט"א סעיף ז'

<sup>טז</sup> בב"ח סי' תקצ"ב (ס"ק ג') מביא מהערוך שכל יחיד התוקע בציבור אין לו לתקוע אלא בסדר הזה, וכתב שלא נהגו כן. פפד"מ. ברית כהונה, מנהג ג'רבא. כתר שם טוב. נדבורנא

<sup>טז</sup> הגר"ח, תשו' משנת יוסף

<sup>טז</sup> משנה הלכות נתיבות הלכה ג' 24

<sup>טז</sup> תשו' ציץ אליעזר ח' י"ב סי' מ"ח

<sup>טז</sup> מט"א סעיף ח'. משנ"ב (ס"ק י"ג).

## סליחות

**ב.** נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים. בני עדות המזרח מתחילים כבר מר"ח אלול, ובני קהילות אשכנז מתחילים לומר סליחות מיום ראשון שלפני ראש השנה.<sup>1</sup>

**ג.** בספה"ק כתבו בזה כמה טעמים:

**א.** שיוכלו להתענות י' תעניתים עם יו"כ כנגד י' ימי תשובה, לכן מתחילים ארבע ימים לפני ראש השנה.<sup>2</sup>

**ב.** קרבנות טעונים ארבע ימי ביקור לפני הקרבנות, ובר"ה מפני שכתוב ועשיתם עולה (במדבר כה, כז) לכן יעשה אדם עצמו כאילו מקריב עצמו, לכן קבעו ארבעה ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם.

**ג.** מתחילים ביום ראשון שהוא ראשון למעשה בראשית, ומפני שאדם תכלית הבריאה לעבודת השי"ת לכן מתחילים בתשובה ביום ראשון לבריאה.<sup>3</sup>

**ד.** הגה"ק בעל שפע חיים מצאנו אמר, שלמנהג בני אשכנז לא נהגו לומר סליחות מר"ח במשך כל החודש, כיון שהחשיבו יותר לנצל הזמן באשמורת הבוקר ללימוד התורה. ורק ימים אחדים לפני ר"ה אמרו סליחות, והעיקר להשכים בבוקר ולעסוק בתורה.

וכ"כ בעל שבט הלוי: בני אשכנז שאין אומרים סליחות אלא מיום ראשון שקודם ר"ה, מ"מ יש להם להשכים להוסיף מר"ח אלול בעבודת השי"ת, ולקיים את הכתוב "קומי רוני בלילה לראש אשמורות, שפכי כמים לבך נוכח פני ה'".

### אשמורת הבוקר

**ד.** נוהגים לקום באשמורת הבוקר, מפני שאין במדרש (ע"ז ג:) שהקב"ה שט בלילה ביי"ח עולמות ובג' שעות אחרונות הקב"ה שט בעולם הזה, והרי הוא קרוב לנו בכל קראנו אליו באותו זמן (לבוש).

### סליחות במוצאי מנוחה

**טז.** ביום ראשון של סליחות, יש שאומרים סליחות במוצאי"ק בחצות הלילה.

**א.** מפני שאומרים אז הפיוט "במוצאי מנוחה".

**ב.** מפני שבשבת קודש יש שמחת התורה שעסקו בו בשבת וגם עונג שבת ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה (לקט יושר)

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>ח</sup> דרכי חיים, צאנו

<sup>ט</sup> שו"ע סי' תקפ"א, רמ"א שם

<sup>כ</sup> לבוש. משנ"ב

<sup>כב</sup> ערוה"ש סיעף ג'



ג. בסליחות נאמר איך נפתח פה, ובאיזה פנים נבוא לשפוך שיח לפני ד'. ובמדרש (בראשית) ויברך את יום השביעי, ברכו במאור פנים, ולכן במוצ"ש יש לנו פנים לבוא לפניו (מהרי"ד מבעלז).

### זמן סליחות

טז. זמן אמירת סליחות הינו החל מחצות הלילה ואילך<sup>22</sup> ( אבל בחצי הראשון של הלילה אין אומרים סליחות וי"ג מדות<sup>23</sup> ).

### ברכות השחר

יז. המשכים לסליחות צריך לברך מקודם ברכת על נטילת ידים וברכות התורה, ולאחר אמירת סליחות כשכבר האיר היום, יטול ידיו שוב בלי ברכה<sup>24</sup>.

### עטיפה בטלית

יח. השליח ציבור מתעטף בטלית<sup>25</sup> ואינו מברך על הטלית כשלוּבשו בעוד ליל<sup>26</sup>. לכן, לא יקח טלית שלו ולא של קהל<sup>27</sup>, אלא טלית של חבירו, ויכוין שנוטלו רק לכבוד ולא לקנותו<sup>28</sup>.

יט. לא יאמר החזן סליחות בלא עטיפת טלית משום שאומרים בסליחות הי"ג מדות, ואמרינן במדרש (ר"ה יז): נתעטף הקב"ה כש"ץ ולמד למושה הי"ג מדות, ש"מ שצריך עטיפה (לבוש).

### י"ג מדות בקול

כ. יש המגביהין קולם בעת הזכרת י"ג מדות, ויש סמך לזה מפרקי דרבי אליעזר<sup>29</sup>.

### עמידה בסליחות

כא. טוב לעמוד כשאומרים סליחות<sup>ל</sup> ואם קשה לו, יעמוד עכ"פ באמירת א' מלך יושב, וי"ג מידות<sup>30</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>22</sup> עי' תשו' אגרות משה או"ח (ח"ב סי' ק"ה)

<sup>23</sup> מג"א סימן תקס"ה ס"ק ה'. מט"א סימן תקפ"א ס"כ

<sup>24</sup> מטה אפרים. משנ"ב סימן ו' ס"ק י"א

<sup>25</sup> מפני כבוד הציבור. מג"א בשם לבוש

<sup>26</sup> ט"ז ס"ק ב'. לבוש סעיף א'. משנ"ב ס"ק ו'

<sup>27</sup> כיון שהקהל קנו אותו ע"ד שמי שלובשו הוי שלו שויע סי' י"ד ס"ק י"א

<sup>28</sup> מג"א ס"ק ד'. א"ר ס"ק ל'. משנ"ב ס"ק ו'.

<sup>29</sup> כשעבר, הסיר הקב"ה את כף ידו וכו' התחיל משה צועק בקול גדול ואמר ד' ד' א' רחום וחנון וגו' פרדר"א פ' מ"ו

<sup>ל</sup> א"ר בשם קיצור של"ה. מט"א סי"ח

וידוי

כב. היודוי שבסוף הסליחות, יש אומרים אותו ג' פעמים (מט"א סעיף י"ח) ויש נוהגין לאומרו פעם אחת<sup>כב</sup>. ויתודה מעומד<sup>כג</sup>.

קדיש תתקבל

כג. לאחר הסליחות אומר הש"ץ קדיש עם תתקבל<sup>כד</sup>.

כד. נוהגין לומר קדיש תתקבל, גם אם מתפללים מיד אחר כך<sup>כה</sup>.

המתחיל במצוה

כה. יש מקומות נוהגים שהמתפלל סליחות, מתפלל כל היום. שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור<sup>כו</sup>.  
ויש שלא נהגו כן<sup>כז</sup>.

יחיד

כו. המתפלל ביחידות יכול לומר הסליחות שאין בהם שלוש עשרה מידות<sup>כח</sup>. ואם אומרים בניגון של קריאה בתורה<sup>כט</sup> מותר<sup>ל</sup>.

דקדוקי מצוה

כז. יש אנשי מעשה נוהגין שבחודש אלול מפשפשים בדקדוקי מצוה, להיות בודק ובוחר תפילין ומזוזות שלהם וכל אשר ימצא שם בדק בשאר מצות, והוא מנהג טוב<sup>לא</sup>.

----- = מקורות וציונים = -----

<sup>לא</sup> שם. הליכות שלמה תפלה פ"ו הע' 38

<sup>לב</sup> פרע"ח להאר"י ז"ל שער הסליחות שער ח'. מעשה רב

<sup>לג</sup> שו"ע סי' תר"ז ס"ג. משנ"ב ס"ק י'

<sup>לד</sup> כי הסליחות נתקנו על סדר התפילה, אשרי כנגד פסוקי דזמרא, סליחות עם י"ג מדות במקום תפילת שמו"ע, ואח"כ נפילת אפים כמו אחר שמו"ע, ומסיימין ואנחנו לא נדע. לבוש. אלף המגן ס"ק מ"א

<sup>לה</sup> מבית לוי חודש אלול סעיף ח'. שחולק על הא"א מבוטשאטש הסובר שאם מתפללים מיד, אז הקדיש תתקבל עולה גם לסליחות

<sup>לו</sup> מעגלי צדק. בלבוש סעיף א' משמע שחרית ומנחה, ומדרכי משה משמע שגם מתפלל ערבית שלפניו

<sup>לז</sup> ערוה"ש סעיף ו'

<sup>לח</sup> משנ"ב ס"ק ד'

<sup>לט</sup> מט"א סעיף כ"א

<sup>מ</sup> שו"ע תקס"ה ה', משנ"ב ס"ק י"ב. ובתשו' אג"מ יו"ד ח"ג סי' כ"א, גם בניגון לימוד

## בדיקת מזוזה

**כח.** מזוזה של יחיד, בודקין פעמיים בשבע שנים, היינו כל 3 וחצי שנים<sup>מא</sup>, לכן אם הוא קרוב לזמן שחייב לבדוק, יבדוק באלול.

**כט.** בזמננו, שמניחים את המזוזה עטוף היטב, ניילון וכדו', אם אין חשש ריעותא, (כגון רטיבות, שמש) אין חיוב לבדוקן אפילו לאחר זמן רב<sup>מב</sup>.

**ל.** תפילין שהוחזקו בכשרות אינם צריכים בדיקה לעולם<sup>מד</sup> אם יש חשש מזויעה יבדקם<sup>מה</sup>.

## בדיקת תפילין

**לא.** בתי תפילין בימינו העשוויים מעורר בהמה גסה, מעובדים היטב ותפורים וסגורים היטב, כל זמן שלא ידוע לו שאירע להם תקלה (כגון נפילה למים, שהייה ממושכת בשמש וכו') אין צורך לבדקם<sup>מז</sup>

## כתיבה וחתימה טובה

**לב.** כשכותב אדם לחבירו אגרת שלמים, מר"ח אלול, נוהגין שרומז לו במכתבו שמעתיד עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים<sup>מא</sup>. וישאלו איש לרעהו ל"שלוש ר"ת אלול<sup>מב</sup>.

## לימוד מסכת ר"ה, יומא, סוכה

**לג.** כל מצוות החודש וענייניו נכללים בלימוד המסכתות ראש השנה, יומא, סוכה, לכן מחויב כל בעל נפש לגזול מעתותיו הספורות ולקבוע לימוד מסכתות אלו בימי אלול שהיא הכנה לחודש השביעי, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו<sup>מא</sup>.

## ----- = מקורות וציונים = -----

<sup>מא</sup> מטה אפרים סי' י'

<sup>מב</sup> שו"ע יו"ד סי' רצ"א א'

<sup>מג</sup> שולחן גבוה. קול יעקב

<sup>מד</sup> שו"ע או"ח (סי' ל"ט סעיף י')

<sup>מה</sup> מג"א. משנ"ב (שם ס"ק כו)

<sup>מו</sup> הליכות שלמה (פ"ד או' ל"ו), ואדרבה מצוי קלקולים שונים לאחר פתיחת הבתים והוצאת הפרשיות והחזרתם

<sup>מז</sup> מהרי"ל, מטה אפרים

<sup>מח</sup> ליקוטי מהרי"ח

<sup>מט</sup> שם משמואל פ' שופטים תרעה, משם אביו האבני נזר.

### תקוני הזהר

לד. יש נוהגים ללמוד בס' תקוני הזהר בימי אלול עד ליוה"כ.<sup>1</sup> ואפילו אם לא מבינים, מכל מקום הלשון מקדש ומסוגל מאוד לנשמה.<sup>2</sup>

### שמחת נישואין באלול

לה. גם הנמנעים מלערוך שמחת נישואין בסוף החודש, לאחר מילוי הלבנה, אינם צריכים להימנע מנישואין בסוף חודש אלול.<sup>3</sup>

לו. הגאון מטשעבין בעל ה"דובב מישרים" זצ"ל, סיפר שאביו הג"ב כוכב מיעקב זצ"ל למד מדי אלול, רמב"ם הלכות תשובה. שנים רבות לאחר פטירתו היו הדפים רטובים מדמעותיו.<sup>4</sup>

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>1</sup> אור צדיקים. כסא מלך. כף החיים

<sup>2</sup> קצה המטה

<sup>3</sup> דרכ"ת סימן קע"ט (ס"ק י"ח) בשם בני יששכר. תירוש ויצהר סי' קי"א. ערוה"ש אבה"ע (סי' ס"ד סי"ג). שד"ח מער' חתן כלה (כ"א ז' ובאות כ"ג). ומנהג בעלז שגם בחודש אלול אין עורכים נישואים בסוף החודש, עזר מקודש בעלז עמוד ר'.

<sup>4</sup> בצלו חמדתי. לוח דבר בעתו

## רמזי חודש אלול

בתרגום על הפסוק, ויתורו את הארץ, "ויאללון ית ארעא (במדבר מ"ג א') והשם אלול הוא ע"ש שבחודש זה כ"א מחפש ובודק ומפשפש במעשיו לקראת יום הדין.

את לבבך ואת לבב, ר"ת אלול, לכך נהגו להשכים להתפלל סליחות מר"ח אלול ואילך. וכן לולא האמנתי לראות בטוב ה', לולא, אותיות אלול, שמאלול ואילך חרדתי נגד ה'. (בעל הטורים. דברים ל"ו)

**אלול** שיהי' לישראל א"רון ל"יחות ו"שברי ל"יחות א"מת ל"יעקב ו"חסד ל"אברהם שני כסאות למשפט אל"ו ו"א"ל דוד ונאבד זה החודש מן עשו א"וי ל"רשע ו"אוי ל"שכנו ויהי' האדם א"הוב ל"מטה ו"נחמד ל"מעלה לעשות תשובה א"ני ל"דודי ו"דודי ל"י ולפיכך ברשעים שסתם הקב"ה את לבן מלעשות תשובה כמ"ש כי אני הכבדתי א"ת ל"בו ו"את ל"ב עבדיו משגיא לגוים ויאבדם לא עשה כן לכל גוי אבל בישראל כתיב ומל"י אלקיך א"ת ל"בבך ו"את ל"בב זרעך ובא לציון גו"א ל"ו ל"שבי. (מגלה עמוקות. עקב)

בספה"ק ישנם הרבה רמזים: אני ל"דודי ו"דודי ל"י. אנו ל"י ועניינו ל"י. לברכה ולא לקללה אמן.

להצילך ולתת איביך לפניך (בני יששכר)  
א"יש ל"רעה ו"מתנות ל"אביונים ר"ת אלול. והרמז תשובה, תפילה וצדקה.

והאלוקים אינה לידו וישמתי ל"ך מקום וגו'. (שמות כ"א י"ג) ר"ת אלול.  
הכוונה ברמז הזה, אפילו אדם אינו מכוון הנה אלוקים מזמן לידו באלול מקום אשר ינוס שמה. (שער יששכר אלול אות ט')

**אלול** - בגימטריא "בינה" והוא עולם התשובה. ולבבו יבין ושב ורפא לו. ומה טוב דהחדש הזה שבטו הוא זבולון, כמ"ש בספרים, והרי הוא היה המחזיק בידי לומדי תורה. ולפחות בחדש הזה יאחו צדיק דרכו של זבולון לעשות צדקה עם עמלי תורה. (מועד לכל חי להר"ח פלאגי סי' י"א אות י"ד).

בס' סופי תאנים סימן ל"ה: ראה אנכי נתן וגו' נוטריקון: ר"אש א"לול ה"בט א"שר נ"גד כ"ל י"שראל נ"ושא ת"שובה נ"כונה. (מועד לכל חי סימן י"א אות ה')

א"ר"יה' שאג מי לא ירא (עמוס ג') אריה ר"ת א"לול, ר"אש השנה, יום הכפורים, ה'ושענא רבה (מטה משה. אליה רבה).

## מזל אלול - בתולה.

רמז בכתוב (ירמיהו ל"א) שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה. לפי שחודש זה הוא זמן לתשובה לפני יום הדין של ר"ה.  
 ורמז בכ' (עמוס ה' פ' ב') קום בתולת ישראל (מגלה עמוקות פ' עקב).  
 חודש זה הוא זמן לתשובה לפני יום הדין של ר"ה. "מזל אלול בתולה", בגימ' "אם הבנים שמחה הללוי-ה". כי תשובה היא בחינת בינה אימא עילאה, ע"כ הרמז לחודש המסוגל לתשובה.  
 ורמז ב"אז תשמח בתולה במחול", כלומר הבתולה (רמז לחודש אלול שמזלה בתולה) תשמח המחול (כשימחול השי"ת עוונותיהם של ישראל) (בני יששכר)  
 מז"ל אלול בתול"ה, גי' מז"ל ניסן טל"ה, ומז"ל אב ארי'.  
 והענין עפמ"ש האריז"ל לשוב בתשובה באב, קודם אלול, והתשובה הנכונה היא תשובה עילאה, ומאהבה, והיא בחודש ניסן (שער יששכר אלול אות ט"ז

## ראש השנה

א. באחד בתשרי ראש השנה<sup>טז</sup>, וכל באי העולם נידונין לפני הקב"ה<sup>טז</sup>.

## ערב ראש השנה

### נפילת אפים

ב. בערב ראש השנה אין נופלים על פניהם<sup>טז</sup>.

### תקיעות

ג. אין תוקעין בשופר<sup>טז</sup> אפילו אם חל יום ראשון של ראש השנה בשבת<sup>טז</sup>.

### תפילה בית עלמין

ד. יש מקומות שהולכים להתפלל בבית עלמין בערב ראש השנה<sup>טז</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>טז</sup> ראש השנה (טו). אי' ברבינו בחיי (דברים יא יב) מרשית השנה, חסר אלף, ויהיה הרמז לחדש תשרי שהוא ראש השנה לבריאתו של עולם, ודרשו רז"ל (ר"ה ח) מראש השנה נידון מה יהא בסופה.

<sup>טז</sup> מס' ראש השנה (ט"ז). אדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים. כתב הר"ן (ט"ז). למה אדם נידון בר"ה יותר משאר ימים, מפני שאדם הראשון נברא בר"ה ובאותו יום בשעה עשירית, סרח. ואח"כ נידון ויצא בדימוס, אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס, כך יהיו בניך עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס. וגם בשמים יש את שמול חודש זה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לדי'.

<sup>טז</sup> מהרי"ל במנהגים הל' ר"ה א'.

<sup>טז</sup> שו"ע (סי' תקפ"א סעיף ג'). ובדרכי משה שם. ממחר"א טירנא (מנהגי סליחות עמ' פו) והטעם, כדי לערבב השטן. במשנ"ב (שם ס"ק כ"ד) הביא טעם שאין תוקעין בער"ה, בכדי להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה.

<sup>טז</sup> כשחל יום א' דר"ה בשבת, גם אין תוקעין בער"ה כיון שאומרים זכרון תרועה, הוי כמו תקיעה. משנ"ב (סי' תקפ"א ס"ק כ"ד) שעה"צ (ס"ק ל"ה).

תקיעה להתלמד, לטעם מהר"א טירנא בכדי לערבב השטן, אין לתקוע כלל, אבל המג"א ס"ק י"ד כתב שמותר, דדי שמפסיקין בבית הכנסת. ובא"ר (ס"ק ד') כתב מס' אמרכל משמע דלהתלמד מותר בחדר סגור. א"א (ס"ק י"ד)

<sup>טז</sup> ס' כל בו (סי' ס"ד). רמ"א סי' תקפ"א. ובמשנ"ב (שם ס"ק ז"ך), דביה"ק הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפילה נתקבלה שם יותר, ויבקש מהשי"ת שירחם עליו בזכות הצדיקים שוכני עפר, ויקיף הקברים ויתן צדקה.

### תספורת וכיבוס

ה. מכבסין ומסתפרין בערב ראש השנה להראות שאנו בטוחין בחסדו יתברך שיוציא לצדק משפטינו.<sup>פ</sup>

### בגדים נאים

ו. ילבש בגדים נאים לכבוד ראש השנה, אבל לא בגדי רקמה ומשי כביום טוב.<sup>פא</sup>

### ----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>פ</sup> שו"ע (סי' תקפ"א סעיף ד'). הטור סי' תקפ"א מביא מדרש (רבה דברים ב' טו) אדם שיש לו דין לובש שחורים וכו' לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם - שערם ומתכין צפרניהם ואוכלים ושותים ושמחים בראש השנה לפי שיודעים שהקב"ה יעשה להם נס. משנ"ב (ס"ק כ"ה).

<sup>פא</sup> ט"ז (שם ס"ק ה') ממהרש"ל, מביאו משנ"ב (שם ס"ק כה)



## התרת נדרים

### התרה בער"ה

ז. בערב ראש השנה נהגו לערוך התרת נדרים<sup>בב</sup>.

### חומר נדרים

ח. בהיות חומר עוון נדרים גדול מאוד, לכן מתירים נדרים בימי הדין<sup>גב</sup>.

### התרה לשעבר מודעה לעתיד

ט. בנוסף של התרת נדרים, מתירים הנדרים של העבר<sup>דב</sup>, ומוסרים מודעה לעתיד שיהא בלי נדר<sup>הב</sup>.

### חרטה ופתח היתר

י. במשך השנה כשידוע לו שנדר, יעשה התרה בפני שלשה בחרטה ופתח, ולא יסמוך על התרת ער"ה<sup>יב</sup>.

### התרה בשלשה

יא. מתירין בפני שלשה אנשים, אפילו הדיוטות, בגדר גמרי וסברי, היינו שאם ילמדו עמהם אחרים את ההלכה, יבינו. וגם שיודעים לפתוח פתח<sup>יג</sup>. וצריך שיהיו ממולאי זקן<sup>יד</sup>.

## ----- = מקורות וציונים = -----

<sup>בב</sup> במס' נדרים (כ"ג:) הרוצה שלא יתקיימו נדריו וכו', יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל. של"ה ריש מס' יומא. מטה אפרים (סי' תקפ"א סעיף מט). ומוזה נתפשט לומר כל נדרי בערב יו"כ, כמבואר בטוש"ע (סי' תרי"ט א')

<sup>בב</sup> אלף המגן סי' תקפ"א (ס"ק ק"ב)

<sup>דב</sup> וידע שיועיל התרה רק לנדריו עצמו אבל לא למה שהשביעו חבריו ראה אלף המגן (תקפ"א ק"ב).

<sup>הב</sup> מסירת מודעה זאת לא תועיל רק כשלא יהא זכור המודעה הזאת בשעת הנדר, שו"ע יו"ד (סי' רי"א סעיף ב') אלף המגן (שם). משנ"ב סי' תרי"ט (ס"ק ב')

<sup>יב</sup> עיי' שו"ע יו"ד (סי' רכ"ח סעיף יד).

<sup>יג</sup> שו"ע יו"ד (סי' רכ"ח א'). ועיי"ש ש"ך ס"ק ג'. ודי שאחד ידע לפתוח פתח וילמד לחבריו.

<sup>יד</sup> רעק"א חידושי שו"ע (סי' רכ"ח ג'), דבנדרים לא סומכים אחזקה דרבא כיון דמידי דאיסורא הוא. תשו' שבט הלוי (ח"ד סי' נ"ד ד'). בס' תשובות והנהגות (ח"א סי' של"ז) דעתו דבהתרת נדרים בער"ה, די בגדול בן י"ג שנה, כיון שאינו מפרט ואינו מתיר כל הנדרים, אינו כדון התרת נדרים מה"ת שצריך דוקא חתימת זקן.

**גדר נתמלא זקנו**, כתב הסמ"ע בחו"מ (סי' ל"ה ס"ק ד') דהיינו שיש ריבוי שער בזקנו, אף שהם קטנים מאוד. מביאו משנ"ב (סי' ט"ל ס"ק ג').

## קרובים

יב. המתירים, מותר להם להיות קרובים לנודר, וכן זה לזה<sup>ט</sup>.

## בעל בנדר אשתו

יג. אבל בעל לא יצטרף עם עוד שניים להתיר נדרי אשתו<sup>י</sup>

## מתירים יושבים

יד. נוהגים שהמתירים יושבים, והמבקש התרה עומד בשעת התרה<sup>יא</sup>.

## שליחות להתרה

טז. אין הנודר יכול לעשות שליח להתרת נדרו, וצריך לבוא בעצמו לפני המתירין<sup>יב</sup>.  
אשה עושה את בעלה שליח להתיר נדריה<sup>יג</sup>.

## נשים בהתרת נדרים

טז. בערב ראש השנה, אין הנשים עורכות התרת נדרים, וסומכות על אמירת כל נדרי בליל יו"כ<sup>יד</sup>

## בן י"ב שנה

יז. קטן בן י"ב שנה, מופלא סמוך לאיש, או קטנה בת י"א שנה שנדרו, חל הנדר ונראה שאפשר להתיר<sup>יז</sup>.  
אבל בערב ראש השנה, אין נוהגין לעשות התרת נדרים לפני בר מצוה<sup>יח</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>ט</sup> שו"ע סי' רכ"ח סעיף ג'.

<sup>י</sup> שו"ע סי' רל"ד סעיף נ"ז.

<sup>יא</sup> ש"ך סי' רכ"ט (סי"ט).

<sup>יב</sup> שו"ע סי' רכ"ח (סעיף ט"ז) וברמ"א שם. במקום הדחק, ניתן להתיר דרך הטלפון תשוי משנת יוסף (חי"ד סי' שי"ד).

<sup>יג</sup> שו"ע סי' רל"ד (סעיף נ"ו). ובערב ראש השנה אע"פ שיכולה לעשות בעלה שליח, כתב שבט הלוי שלא שמענו אצלנו מי שנוהג כן. ובס' תשובות והנהגות (ח"א סי' של"ז) כתב שיכול לכלול את אשתו בנוסח התרת נדרים בער"ה.

<sup>יד</sup> רעק"א בגליון שו"ע יו"ד (סי' רכ"ח ג') דהתרת נדרים הוא דווקא בפני שלשה אנשים, ומטעמי צניעות. שבט הלוי. תשובות והנהגות (ח"א סי' של"ח)

<sup>יז</sup> שו"ע סי' רל"ג שנדריהם נדר, תשוי שבט הלוי (ח"ה סי' קכ"ט ג'), ממשנה למלך (פ"ב דניירות הל' י"ז) מסתפק אם שייך התרה.

<sup>יח</sup> שערים המצויינים בהלכה (סי' קכ"ח כ"ד). דברי משה (סי' ס"ו). הליכות שלמה (פ"א הע' 38).

## זהירות מנדר

יח. יהא אדם זהיר לא לנדור שום דבר, ואפילו כשמבטיח צדקה יאמר בלי נדר<sup>ע</sup>.

## ביטול מנהג ארעי

יט. אם רוצה לבטל מנהגו בפעם זו בלבד, עקב חולשה כאב, וכשיבריא יחזור למנהגו, אין צורך בהתרה.

אבל אם רוצה לבטל מנהגו בקביעות, צריך התרה<sup>ע</sup>.

## התרה עד ערב יו"כ

כ. אם לא עשה התרת נדרים בערב ראש השנה, יעשה בין ר"ה ליום הכיפורים<sup>ע</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>ע</sup> שו"ע (סי' ר"ג סעיף ד'). תשו' שבט הלוי (ח"ד סי' קכ"ה).

<sup>ע</sup> דגול מרובה יו"ד (סי' רי"ד) ש"ך (ס"ק ב'). משנ"ב סי' תקפ"א (ס"ק י"ט). שעה"צ (שם ס"ק ל"ג)

<sup>ע</sup> של"ה הק' (מס' יומא עמוד התשובה אות ב')

## מצוות שמיטת כספים - פרוזבול

כא. כתיב בתורה (דברים טו א-ב) "מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שֶׁמוֹט כָּל בַּעַל מִשְׁהָ יָדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְיוֹהוּ לֹא יִגֹּשׁ אֶת רַעְיוֹהוּ וְאֶת אֲחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ"<sup>9</sup>

מכאן נלמד,

**מצוות עשה:** לשמוט החובות בשביעית<sup>9</sup>  
**מצוות לא תעשה:** לא לתבוע את החוב<sup>10</sup>

כב. ומהפסוק (ט) הַשְּׁמִיטָה לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבָבְךָ בְּלִי עַל לְאמֹר קָרַבָה שְׁנַת הַשְּׁבִיעִית הַשְּׁמִיטָה וְרַעְיוֹהוּ עֵינֶיךָ בְּאַחֶיךָ הָאֲקִיזִין וְלֹא תִתֵּן לוֹ

נלמד מצוות לא תעשה: אסור להימנע מללוות מחשש השמטת החוב.

**שמיטה בסוף שנה**

כג. לדעת רוב הפוסקים, דין שמיטת הכספים חל בסיום שנת השמיטה<sup>11</sup>,

ויש הסוברים ששביעית משמט גם בתחילתה<sup>12</sup>, לכן יש כותבים פרוזבול בערב שנה השביעית.

**מחזיר חוב**

כד. המחזיר חוב שעברה עליו שביעית, רוח חכמים נוחה הימנו<sup>13</sup>, והמלווה צריך לומר ללוה 'משמט אני' ואם אמר לו הלווה, אף על פי כן, יכול המלווה לקבלו מיד<sup>14</sup>.

ויאמר לו 'המעות הן שלי, ובמתנה אני נותן לך'<sup>15</sup>.

----- = מקורות וציונים = -----

<sup>9</sup> משנה שביעית (פ"י משנה א')

<sup>10</sup> רמב"ם פ"ט מהל' שביעית הל' א'

<sup>11</sup> מס' ערכין (כ"ח:) אין שביעית משמטת אלא בסופה, שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. שו"ע חו"מ (סי' ס"ז סעיף ל').

<sup>12</sup> רא"ש פ"ד גיטין (הל' י"ח). ובשו"ע הגרש"ז חו"מ (הל' הלוואה סעיף ל"ו).

<sup>13</sup> משנה שביעית פ"י ט'. רמב"ם פ"ט הל' כ"ח. בטעם שראוי להחזיר חוב אע"פ שהתורה השמיטה, כתב מהר"ש סיריליאו, משום שאין ראוי לאדם ליהנות מממון אחרים. או כדי שלא יימנעו אנשים מלהלוות כספים לאחרים, בעל העיטור ערך פרוזבול.

<sup>14</sup> משנה שביעית פ"י ח'. שו"ע סי' ס"ז סעיף לו.

כה. בזמן הזה הויבל נוהג מצוה שמיטת כספים נוהגת מדרבנן<sup>10</sup>.

## חובות שאין השביעית משמט

זמן פרעון לאחר שביעית

כו. הלואה שזמן הפרעון הוא לאחר השביעית, אין שביעית משמטתו<sup>11</sup>.

פרעון בתשלומים

כז. הלואה שזמני פרעון בתשלומים, חלקם בתוך שנת השביעית וחלקם לאחר השביעית, שביעית משמטת רק את התשלומים שבשביעית<sup>12</sup>.

קונה בהקפה

כח. הקונה סחורה בחנות בהקפה ואינו משלם עבורה מיד, אין חוב זה נשמט בשביעית מפני שאינו הלואה<sup>13</sup>.

אם זקפו עליו חובו במלווה, משמטת<sup>14</sup>

חוב לצדקה

כט. חובות לקופת צדקה אינם נשמטים<sup>15</sup>. ויש סוברים שראוי שגבאי הגמ"ח יעשה פרוזבול<sup>16</sup>.

## ----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>10</sup> גמרא (גיטין ל"ז): רמב"ם (שמיטה פ"ט כח) ואם הלוח החזיר ההלואה ולא אמר כן, יסובב המלוה ויארץ עמו עד שיאמר כן. שו"ע שם.

<sup>11</sup> כדעת רבי גיטין (לו.) רמב"ם (פ"ט הל' ב').

ומדברי סופרים, שתהא שמיטת כספים נוהג כדי שלא תשתכח תורת שמיטת כספים מישראל, רמב"ם (שם הל' ג'). שו"ע חו"מ (סי' ס"ז סעיף א'), סמ"ע (שם ס"ק ב')

<sup>12</sup> מכות ג: שו"ע חו"מ (סי' ס"ז סעיף ז), משום דהשתא לא קרי ביה לא יגוש.

<sup>13</sup> תשו' מהרש"ך (ח"א סי' י').

<sup>14</sup> משנה שביעית (פ"ט א'), הקפת החנות אינה משמטת וברע"ב מבאר דאין זה חוב ואין זו דרך מלוה. ביראים (קס"ד) מבאר שנאמר שמוט כל בעל משה ידו, משה, משמעו דוקא הלואה.

הבית יוסף (חו"מ סי' ס"ז יט) מבאר שהקפת חנות אינה משמטת כיון שהדרך להקיף לזמן רב עד שיצטבר סכום גדול, והרי כמלוה עד אחרי השביעית שאין השביעית משמטתו כדאי

במכות (ג):

<sup>15</sup> רמ"א (סי' ס"ז סעיף יד). ונקרא זקיפא, משעה שקבע זמן פרעון (טור ורא"ש בהשולח) וי"א

מיד שכתבו בפנקסו כל החשבון יחד (מרדכי).

<sup>16</sup> שו"ע חו"מ (סי' ס"ז כ"ח).

**ממון הקדש**

ל. ממון הקדש אינו משמט<sup>טד</sup>

**הפקיד משכון**

לא. אם הלווה הפקיד משכון ביד המלווה, אין שביעית משמט החוב<sup>טז</sup>.

**שכר שכיר**

לב. שכר שכיר אינו משמט, ואם זקפו עליו במלווה, משמט<sup>טז</sup>

**משכורת חודשי**

לג. משכורת לפועל, או שכיר מדי חודש, נחלקו הפוסקים אם דינם כשכיר או כזקוף במלווה כיון שהוא על בסיס קבוע<sup>טז</sup>

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>טז</sup> הגריש"א בס' דיני שביעית (פרק לא יב). ס' שמיטת כספים כהלכתה (פ"ט סעיף ט') בשם הגר"ח נאה והגר"ש ואזנר, שקופות גמ"ח שמלווים גם לשאינם עניים, אין דינם כצדקה, ומשמט.

<sup>טז</sup> ערוך השולחן חו"מ (סי' ס"ז ח'), שהרי כתיב לא יגוש את רעהו, והקדש אינו רעהו.

<sup>טז</sup> שו"ע (סי' יז סעיף י"ב). בסמ"ע ס"ק ו', הטעם דכתיב ואשר יהיה לך את אחיך והיינו הלוואה שלך ביד אחיך תשמט ידיך, ולא כשיש משכון בידך מאחריך.

**ואם החוב יתר על המשכון**, דעת הרמב"ם (פ"ט הל' יד) שמשמט רק נגד החוב ודעת הרא"ש גיטין (פ"ד סי' יז), חינוך מצוה תע"ז, שאינו משמט גם כנגד היתר על המשכון. שו"ע סעיף יב

<sup>טז</sup> שו"ע סי' ס"ז סעיף טו.

<sup>טז</sup> שמיטת כספים כהלכתה, (פ"ט ס"ה), כיון שרגילים היום לשלם משכורת מדי חודש, ואין ממתנינים עד שיתקבץ ממון רב. עיי' שבות יצחק (פ"ג סי' ב') בשפה גריש"א לעשות פרוזבול על חוב משכורת.

## תקנת פרוזובול

לד. איי במשנה (שביעית פ"י ג), הילל הזקן ראה שנמנעו העם מלהלוות זה לזה סמוך לשביעית<sup>צ</sup>, ועוברים על מה שכתוב בתורה השומר לך פן יהיה דבר וגו'<sup>צ</sup>.

לכן תיקן<sup>פ</sup> "פרוזובול". ועל ידי תקנת הפרוזובול, המלווה יכול לגבות חובותיו<sup>ק</sup>.

### משמעות מילה פרוזובול

לה. המילה פרוזובול מורכב משלשה מילים

פרוז – תקנה, בולי – עשירים, בוטי – עניים, כלומר תקנה לטובת העשירים ועניים, שלא יפסידו עשירים ממונם ושעניים ימצאו מי שילווה להם<sup>ק</sup>.

### עיקרו של פרוזובול

לו. עיקרו של פרוזובול<sup>ק</sup> הוא שהמלווה אומר בפני בית דין: "מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה". והדיינים כותבים הדברים וחותמים למטה<sup>ק</sup>.

בנוסף שטרות פרוזובול בימינו, ישנן לפעמים תוספות בהתאם למקרה המסוים.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>צ</sup> מחשש שמא לא יפרע הלווה את חובו לפני סוף שנת השמיטה והחוב ישמט  
<sup>צ</sup> מחמת מצות שמיטת כספים אנשים עברו על איסור תורה בהימנעות מלהלוות לנצרכים כמו שכתוב (דברים טו ט) "השֹׁמֵר לֶךְ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעַל לְאמֹר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׂבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאֶחִיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בֶּךָ חֲטָא", והעניים לא היו מוצאים מי שילווה להם.

<sup>פ</sup> במס' גיטין (ל"ו). בימי הלל (בתקופת בית שני) לא היתה שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא מדרבנן, ומשום כך ביד הלל לתקן פרוזובול להפקיע דין שמיטת כספים דרבנן (רע"ב משנה שביעית י' ג', ופי' הרמב"ם). ולרש"י (גיטין שם (וראב"ד הל' שמיטה ט, טז) הפרוזובול יועיל גם כששמיטת כספים דאורייתא, דהפקר בית דין הפקר

<sup>ק</sup> תקנת פרוזובול מבוסס על דברי המשנה שביעית (פ"י ב') המוסר שטרותיו לבית דין אינו משמט. והמוסר שטרות עצמן אין החובות נשמטין מדין תורה, והלל תיקן, שגם כאשר אינו מוסר השטרות עצמן אלא כותב בשטר אחר שמוסר חובותיו לבית דין, אינם נשמטים (ריטב"א ר"ן ומאירי בגיטין ל"ו. ותוס' מכות ג').

<sup>ק</sup> מס' גיטין לו לו. רע"ב משנה שביעית (פ"י ג').

<sup>ק</sup> משנה שביעית פ"י ד'. רע"ב שם.

<sup>ק</sup> פרישה (חו"מ סי' ס"ז כב) סמ"ע שם. ובתשו' ראשית ביכורים (ב') שהיום נוהגים שהמלווה עצמו כותב הנוסח והדיינים חותמים.

**פרוזבול לכל אחד**

לז. ראוי שכל אחד יכתוב פרוזבול, מפני שרוב אנשים יש להם חובות שנשמטים, כמו השבונות בנק<sup>ק"ב</sup>.

**נשים**

לח. נשים שחייבים להם כסף, יעשו פרוזבול, וכן בנים ובנות אפילו סמוכין על שלחן אביהם<sup>ק"ג</sup>.

**נשואות**

לט. נשים נשואות יכולות לסמוך על פרוזבול שעושה הבעל<sup>ק"ד</sup>,

**זכין לאדם שלא בפניו**

מ. כשאין למלוה אפשרות לעשות פרוזבול בעצמו, יכולים אחרים לעשות עבורו, מדין זכין לאדם שלא בפניו<sup>ק"ה</sup>

**מתי כותבין**

מא. פרוזבול צריך להיעשות לפני ראש השנה בסוף שנת השמיטה<sup>ק"ו</sup>, ומועיל רק לאותם חובות שקיימים בשעת עריכתו.

**שכח לכתוב פרוזבול**

מב. שכח לכתוב פרוזבול ונוכר בער"ה בשעה שכבר אינו יכול לכתוב, ימסור בע"פ את חובותיו בפני שלושה<sup>ק"ז</sup>

**הלוואה לאחר פרוזבול**

מג. אם ערך פרוזבול ולאחר מכן הלוה לחברו, פרוזבול אינו מועיל לגבי הלוואה זו,

**קרקע ללווה**

מד. כותבין פרוזבול רק אם יש ללווה קרקע<sup>ק"ח</sup>. וטעמו ראה בהערה<sup>ק"ט</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>ק"ב</sup> פעולות בנקאיות בד"כ יוצרות חוב מצד הבנק ללקוח ולקוח לבנק.

<sup>ק"ג</sup> סדר שמיטת כספים כהלכתה (עמ' ק"י).

<sup>ק"ד</sup> הגרש"ז איערבאך שבעלה יכולה לעשות עבורה פרוזבול מדין זכייה, מובא בס' שמיטת כספים כהלכתה.

<sup>ק"ה</sup> סדר שמיטת כספים (פרק ט"ז סעיף י"ד) בשם החזון איש.

<sup>ק"ו</sup> שו"ע חו"מ (סי' ס"ז סעיף ל"א).

<sup>ק"ז</sup> עיי' רמ"א (סעיף כ'). מבית לוי שמיטת כספים.

<sup>ק"ח</sup> משנה שביעית (פ"י ו'). שו"ע חו"מ (סי' ס"ז סעיף כב).



## קנין חלק בקרקע

מה. אם אין ללווה קרקע, המלווה יכול להקנות לו חלק בקרקע אפילו ללא ידיעתו של הלווה ק"י.

## בחור ישיבה

מו. בחור ישיבה שאין קרקע משלו, ויש לו חדר לינה בישיבה, נחשב מן הדין כיש לו קרקע, שהמקום מושאל לו. וראוי שייבקש רשות מראש הישיבה כדי שיחשב המקום כמושאל לו ק"ד.

## בית דין חשוב

מז. כתב בשו"ע שפרוזבול אינו משמט ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין, ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמיטה, והמחוס רבים עליהם באותה העיר קט"ו.

וכתב הרמ"א, דכותבין פרוזבול בכל בית דין, ונ"ל דיש להקל בזמן הזה קט"ז.

## נוסח שטר פרוזבול

במותב תלתא כחדא הוינא, ובא לפנינו

הר' \_\_\_\_\_ בן הר' \_\_\_\_\_

ואמר לנו:

מוסרני לכם הדיינים שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה,

וע"ז באנו על החתום

יום \_\_\_ לחודש אלול שנת ה'תשפ"ב

נאום: \_\_\_\_\_

נאום: \_\_\_\_\_

נאום: \_\_\_\_\_

----- = מקורות וציונים = -----

ק"ב ר"ע ברטנורא כתב, מפני שאז נחשב החוב גבוי, שהקרקע משועבדת לפרעון החוב ולא יגוש לא נוהג בו, וכ"ה בר"ש ורא"ש.

ברש"י, רא"ש ותוס' (גיטין ל"ז) כתב, מפני שחכמים תקנו רק במקרים שכיחים, ולא היו רגילים להלוות אא"כ יש לו קרקע.

ק"ג משנה פ"י ו'. שו"ע ס"ז ס"ז (סעיף כב).. ובסמ"ע (ס"ק מ"ד).

ק"ד הגרש"ז אויערבאך שנחשב כיש להם קרקע. שבט הלוי.

ק"ט שו"ע (ח"מ ס' ס"ז סעיף יח). בגמרא גיטין ל"ו: כתיבת פרוזבול רק ע"י בית דין חשוב, כגון ב"ד בסורא ובנהרדעא, שיש להם כוח להפקיע ממון מאנשים וליתנו לאחרים. ובתוס' שם ורא"ש (יג) שהוא הדין בכל ב"ד חשוב בכל דור שראוי להפקיע ממון.

ק"טו רמ"א שם. כדעת הרמב"ן, ריטב"א ורשב"א. וכך נוהגין שכל שלשה אנשים נקבצים לצורך עריכת הפרוזבול בפניהם נחשבים כבית דין ראוי. ובלבד שיהיו אנשים כשרים.

## הכנת נרות ליו"ט

### נר בערב יו"ט

מח. אם אינו מחמם או מבשל ביו"ט על כיריים של גז, ידליק בערב יום טוב נר גדול 48 שעות, בכדי שיהא לו ממה להדליק נרות יום טוב (שביום טוב אסור להדליק אש חדשה מפני מוליד<sup>ק"ז</sup>).

### פתיל צף

מט. המדליק נרות בשמון, עם פתיל צף, נכון להשחיל את הפתילה למשטח השעם לפני כניסת יו"ט<sup>ק"ח</sup> אבל אם שכח, מצדדים הפוסקים להתיר להכינו ביום טוב<sup>ק"ט</sup>. אבל הנקב במשטח השעם, חייב להיעשות לפני יו"ט<sup>ק"ב</sup>.

### היתוך נר

נ. ביום טוב אסור להתיך נרות עם אש בכדי להדביקם בפמוט<sup>ק"א</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>ק"ז</sup> שו"ע (סי' תק"ב סעיף א').

<sup>ק"ח</sup> שבט הלוי ח"ט סי' קכ"ח א'.

<sup>ק"ט</sup> בתש"ו שבט הלוי (ח"ט סי' קכ"ח א') כתב שראה צדדי החולקים בזה ויותר נוטה לצד המתירין, דנתינת הפתילה לתוך הצף אינו להשלים צורת הכלי, אלא הצף הוא בית קיבול המחזיק את הפתילה שעומדת להדלקה לבדה. שש"כ (פרק י"ג סעיף כ"ד)

<sup>ק"ב</sup> ראה משנ"ב (סימן שי"ד ס"ק ו).

<sup>ק"א</sup> שו"ע הגרש"ז (סימן תקכ"ט סעיף י"א), גזרה שמא ימרח.

## הדלקת נרות

### הדלקה לפני סעודה

נא. נוהגין להדליק נרות יום טוב לפני התחלת סעודת יום טוב<sup>קכב</sup>.

### הדלקה לפני שקיעה

נב. יש נוהגין להדליק נרות יום טוב לפני שקיעת החמה כמו בערב שבת<sup>קכג</sup>.

### ברכת נרות

נג. ערב ראש השנה, בהדלקת נרות מברכים 'להדליק נר של יום טוב'<sup>קכד</sup>.

### שהחיינו

נד. הנשים נוהגות לברך שהחיינו בשעת הדלקת הנרות<sup>קכה</sup>.

## ----- = מקורות וציונים = -----

<sup>קכב</sup> מרדכי שבת (סי' רצ"ד), כתב מרבינו משולם שלא היה מברך על הדלקת הנר משום דאמרינן במנחות (מ"ב:) כל מצוה שאין עשייתה גמר מלאכת מצותה אין מברכין עליה. ונר שבת אין גמר עשייתה אלא בשעת אכילה כדאמרינן בערבי פסחים. נמצא שאם מדליקין סמוך לסעודה יש לברך גם לרבינו משולם. מאירי (שבת כ"ג:) מט"א (סי' תרכ"ה סעיף ל"ג). עיי"ש באלף למטה (ס"ק נ"א). ס' משנת יעב"ץ (סי' ל"ד).

<sup>קכג</sup> הקדמת בן הדרושה ליו"ד ח"א. נימוקי או"ח. שמירת שבת כהלכתה. שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט).

<sup>קכד</sup> מט"א תקפ"ט נ"ד).

<sup>קכה</sup> שאילת יעב"ץ (סי' ק"ז), שאין לברך שהחיינו בהדלקת נרות כי נתקן בקידוש, מ"מ אין למחות (שע"ת סי' רס"ג), מנהגות וורמישא סי' מ"ו. מטה אפרים (סי' תקפ"א נ"ד) שנהגו הנשים לברך שהחיינו בהדלקת הנרות. משנ"ב (שם ס"ק כ"ג). תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ק"א).

## תפילת ערבית

ברכו

נה. שליח ציבור אומר ברכו ומאריך בו קצת בנעימה קדושה.

תקעו בחדוש

נו. לפני תפילת העמידה אומרים פסוק (תהלים פא ד) תקעו בחדוש שופר וגו'.<sup>קכו</sup>.

לעילא

נז. בקדיש, כופלין המלה 'לעילא'.<sup>קכז</sup>

בנוסח של כל השנה אומרים לעילא מן כל ברכתא, כדי להשלים כ"ח תיבות בקדיש<sup>קכח</sup>, בימים אלה שכופלים לעילא, אומרים 'מכל' ברכתא<sup>קכט</sup>. ומסיים הקדיש עושה 'השלום'<sup>קל</sup>.

זכרנו, מי כמוך

נח. בברכת אבות מוסיפים 'זכרנו' ומי כמוך.<sup>קלא</sup>.

שכח זכרנו, מי כמוך

נט. אם לא אמר 'זכרנו' ומי כמוך, אם כבר סיים אותה ברכה, שכבר אמר השם של אותה ברכה, אין מחזירין אותו<sup>קלב</sup>. אבל כל זמן שלא אמר השם של הברכה יכול לחזור<sup>קלג</sup>.

המלך הקדוש

ס. בחתימת ברכת אתה קדוש, מסיימים המלך הקדוש. מפני שעכשיו הם ימי דין שהקב"ה מראה מלכותו וממשלתו שהוא בכל משלה<sup>קלד</sup>.

----- = מקורות וציונים = -----

<sup>קכז</sup> מטה אפרים (סי' תקפ"ב ב'). פמ"ג (סי' רס"ז א'). יש שלא נהגו לאומרו (סידור התניא סי' רס"ז) <sup>קכו</sup> בלבוש (סי' תקפ"ב סעיף ח'): כיון שבימים אלה הקב"ה מתעלה יותר כפול ומכופל מפי בראויו מפני שיושב על כסא דין והכל צריכים לשבחו ולפארו ולבקש רחמים על דינו.

<sup>קכח</sup> היינו מן יהא שמייה רבה כו' עד דאמירן בעלמא.

<sup>קכט</sup> מט"א סי' תקפ"ב א'. משנ"ב (סי' נ"ו ס"ק ב').

<sup>קל</sup> מט"א תקפ"ב א', כי השלום' גי' המלאך הסופר וכותב בספר החיים את כל בני האדם בעשי"ת.

<sup>קלא</sup> הגאונים תקנו ב' ימי תשובה לומר "זכרנו" באבות ובגבורות "מי כמוך" ובהודאה "וכתוב" ובשים שלום "בספר", משנ"ב סי' תקפ"ב (ס"ק טו).

<sup>קלב</sup> רא"ש ברכות (פ"א סי' טז), כיון שאינו אלא תיקון הגאונים, אם שכח לאומרם אין לחזור. שו"ע (שם סעיף ה').

<sup>קלג</sup> פמ"ג א"א (סי' תקפ"ב ס"ק ד') כל זמן שלא אמר השם של הברכה אע"פ שיש כמה שמות, כגון בוכל החיים, יכול לחזור. משנ"ב (שם ס"ק טז).

סא. אם טעה ואמר האל הקדוש, ותוך כדי דיבור, חוזר ואומר המלך הקדוש אינו חוזר קל"ה. ואם כבר התחיל אתה בחרתנו, חוזר לראש התפילה קל"ו.

ואם אמר ובכן תן פחדך וכו' אינו צריך לחזור קל"ז.

### שכח בליל א' דר"ה

סב. בליל ראשון של ר"ה יש פוסקים שמסתפקים אם צריך לחזור כששכח המלך הקדוש, לכן יורו עצמו להתרחק מן הספק קל"ח.

### לדוד מזמור

סג. לאחר תפילת העמידה נוהגין לומר מזמור (תהלים כד) לדוד מזמור בכוונה פסוק בפסוק קל"ט.

### לשנה טובה

סד. אחרי תפילת ערבית, מברכים איש את רעהו שיזכו להיכתב ולהיחתם לחיים טובים קמ".

## ----- = מקורות וציונים = -----

קלד שו"ע סי' תקפ"ב סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק ב.

קלה שו"ע סי' תקפ"ב סעיף ב' ובמשנ"ב שם ס"ק ז'.

כשמסופק אם תוך כדי דיבור, דעת א"א מבוטשאטש שאין צריך לחזור. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקפ"ב ס"ק ט)

קלז שו"ע שם, דג' ברכות ראשונות חשובות כאחת משנ"ב (שם ס"ק ד').

קלח משנ"ב (שם ס"ק ד') אם התפלל על הסדר ואמר ובכן תן פחדך רק שמסופק בגמר ברכה אם סיים המלך הקדוש אפשר דאין צריך לחזור, דאולי לא שייך לומר בזה כהרגל לשונו בכל השנה מחמת התוספות שמוסיף לומר קודם סיום הברכה.

קלח בחיי אדם (כלל כד ס"ו) הביא בשם הגאון מו' הרב אבלי פאסוועלער שאם טעה בליל ראש השנה ולא אמר המלך הקדוש שאין צריך לחזור, כדן טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בליל ר"ח שא"צ לחזור מפני שאין מקדשין החדש בלילה. וכ"ה הבנין שלמה (ח"ב סי' מו) ותשו' אגרות משה (ח"א סי' ק"ע)

השעה"צ (סי' תקפ"ב ס"ק ד') מביא את הח"א וחולק, שהדיון כן רק אם היה מתפלל תפילת חול אבל בתפילת יו"ט ממה נפשך אינו יוצא. וכ"ה בתשו' מים חיים (סי' כ"ב) ליקוטי חב"ח (ח"א לג'). תשו' בית הלוי (ח"א סי' מ"ב). שו"מ (מהדויד ח"ג סי' קכ"ה) שד"ח (מע' ר"ה סי' ג') כפה"ח סי' תקפ"ב (ס"ק ג') תשו' ציץ אליעזר (ח' י"ח סי' ס"ו).

קלט פרי עץ חיים (שער תפלת ר"ה פרק ז'). מטה אפרים (סי' תקפ"ב סעיף כג). והוא מסוגל שלא יחסרו מזונותיו כל ימות השנה.

**עד אימת מאחלים**

**סה.** לדעת המג"א ניתן לאחל בנוסח זה עד חצות יום א' דר"ה קמ"א.  
 ולדעת הט"ז קמ"ב. ושו"ע הגרש"ז קמ"ג, גם בליל ב' אפשר לאחל 'לשנה טובה' עד יום שני  
 בחצות היום.

ויש נוהגים שבבוקרו של ר"ה כבר מאחלים 'גמר חתימה טובה' קמ"ד.

----- = מקורות וצינונים = -----

קמ רמ"א ס"י תקפ"ב (סעיף ט') מג"א שם.

קמ"א מט"א ס"י תקפ"ג א', משנ"ב (ס"י תקפ"א ס"ק ה).

קמ"ב ס"י תקפ"ב ס"ק ד'

קמ"ג ס"י תקפ"ב סעיף י"ז. וראה כפה"ח (ס"ק ס"ז)

קמ"ד ראה לבוש. ונראה שבכך מחשיב לרעהו כצדיק שנכתב ונחתם לאלתר לחיים טובים.

## סעודת ליל ר"ה

### קידוש

סו. בקידוש, מברך על היין, ואומר אשר בחר בנו וכו' ויום הזכרון הזה וכו'. ומברך שהחיינו.

### נשים אמן בשהחיינו

סז. אשה שברכה שהחיינו בהדלקת נרות, יש שכתבו שלא תענה אמן על ברכת שהחיינו<sup>קמ"ה</sup>. ויש שלא חששו לזה<sup>קמ"ו</sup>.  
ואם תמיד מברכות לעצמן ברכת הגפן, יכולות לענות אמן<sup>קמ"ז</sup>

### נשים שמקדשות בעצמן

סח. נשים שברכו שהחיינו בהדלקת נרות, אם מקדשות בעצמן, לא יברכו שוב בקידוש<sup>קמ"ח</sup>. טענה וברכה לא הוי הפסק.

### שהחיינו להוציא אחרות

סט. אם בטעות בירכה שהחיינו בהדלקת הנרות, ועכשיו בקידוש צריכה להוציא אחרות גם ידי ברכת שהחיינו, יכולה לברך ולהוציא<sup>קמ"ט</sup>.

### בציעה מעליונה

ע. יבצע על לחם משנה, ויבצע מהלחם העליון<sup>ק"י</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>קמ"ה</sup> תש"ו הר צבי (או"ח ח"א סי' קנ"ד). מקראי קודש (ח"ב סי' ל"ח). מוע"ז הגש"פ.

<sup>קמ"ו</sup> תש"ו אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כ"א ט'). עי' תש"ו שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט). ציץ אליעזר (ח"י סי' י"ט), שלא נחשב להפסק אם עונות אמן  
<sup>קמ"ז</sup> תש"ו שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט).

<sup>קמ"ח</sup> מנ"א תרי"ט ד'. משנ"ב שעה"צ (שם ס"ק ז').

<sup>קמ"ט</sup> שיטת הרמב"ם בהל' ברכות (פי"א הל' י'). שברכת שהחיינו אם יצא אינו מוציא, אבל להלכה נקטינן שאפשר להוציא אחרות, גם אם יצאה. כתב הרמ"ך (שם) מנהגינו לברך וכן ראוי לעשות. כסף משנה (שם ס"ק י'). ס' המכתם (סוכה מ"ד). וכתב רבינו מנוח (שם) וכי מי שמדליק נ"ח לאחרים או קורא מגילה להוציא אחרים וכיוצ"ב אינו מברך שהחיינו. וראה עוד שו"ע (סי' תקפ"ה סעיף ב') וברמ"א שם: ואין חילוק בין אם יברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים אפ"ה מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות (קול שופר ושהחיינו). וכ"ה הגרי"מ שטרן שליט"א. הגרי"מ גרינפלד שליט"א.

והעצה לומר למי שעדיין לא שמעה שהחיינו לברך בקול ולהוציא האחרות, יתכן ולא כ"כ טוב. כי אע"פ שברכת שהחיינו מברך אפילו בשוק, אבל אי' שמסדרינן ברכת שהחיינו על הכוס. לכתחילה על הקידוש תברך ולא על היום בלבד.

<sup>ק"י</sup> רמ"א (סימן רד"ע סעיף א') מס' כל בו

**דבש**

**עא.** נוהגין לטבול פרוסת המוציא בדבש<sup>קנ"א</sup>. ויש נוהגין לטבולו גם במלח<sup>קנ"ב</sup>.

**דונג הדבש**

**עב.** מותר לאכול דבש טבעי מהכוורת שהוא חי, ומחובר לדונג<sup>קנ"ג</sup>.

**תפוח בדבש**

**עג.** לאחר שאכל כזית פת<sup>קנ"ד</sup>, נוהגין לאכול תפוח מתוק ומטבילו בדבש<sup>קנ"ה</sup>.

**שנה טובה ומתוקה**

**עד.** יברך בורא פרי העץ<sup>קנ"ו</sup>, ויאכל קצת, ויאמר את הבקשה שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה<sup>קנ"ז</sup>.  
ויש נוהגין לאכול הסימנים לפני נטילת ידים<sup>קנ"ח</sup>.

**סימנים**

**עה.** יהא אדם רגיל לאכול בר"ה רוביאי, כרתי, סילקא, תמרי, קרא<sup>קנ"ט</sup>, ואתרוג<sup>קס</sup> וריאה<sup>קס"א</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>קנ"א</sup> מג"א (תקפ"ג ס"ק ג'). מט"א. משנ"ב (שם ס"ק ג'). חזו"א. הליכות שלמה פ"א, טבל רק בדבש והמלח היה מונח על השולחן

<sup>קנ"ב</sup> כפה"ח שם ס"ק ד'. שלמת חיים שמ"ו טבל במלח אחר אכילתו בדבש.

<sup>קנ"ג</sup> הליכות שלמה תשרי (פ"א אורחות הלכה 76) שבט הלוי, מבית לוי (פ"ג ה').

ראה עוד הגה' אשירי (ר"ה פ"א ס" ה' ומובא בפרישה ס" תקפ"ג) אני נוהגין לאכול ראש איל ודבש חי.

היה שעורר על אכילת דונג מחשש "יוצא מן הטמא". אבל בקו' נוה ההיכל (כי תשא תשפ"ב), שע"י ידידי הגאון אב"ד נוה אחיעזר הרב י.ווייס שליט"א ביאר את כל הנושא באריכות, הוכח בדברי הרד"ק (שמאל א' יד, כו) ביערת הדבש. וממשנה (ע"ז ל"ט: ומגמ' ב"ב (פ) ומצ"ן דברי הלבוש (וי"ד ס"י פ"א ח') שהשעווה מיוצר באותה צורה כמו הדבש והוא הפסולת של הדבש. ומביא בקו' 'שנה בשנה' תשנ"ב העלה הרה"ח ר' אברהם קורמן מחקר שהדונג מיוצר משכבת השעווה שעל גבי עלים ופרחים, שהדבורים הצעירים אוספים.

<sup>קנ"ד</sup> בטור ס"י תקפ"ג כתב לאכול בתחילת הסעודה. מטה אפרים. שבט הלוי.

<sup>קנ"ה</sup> רמ"א ס"י תקפ"ג סעיף א', בדרכי משה ממהרי"ל, מה שלוקחין תפוח כדי לרמוז על שדה תפוחים הידוע הנרמז במקרא (בראשית כו כז) ראה ריח בני כריח שדה (תענית כט).

<sup>קנ"ו</sup> כתב מהרי"ל (הל' ר"ה ס"י ו') שצריך לברך תחילה בורא פרי העץ דהוי כדברים הבאים תוך הסעודה שלא מחמת הסעודה. ד"מ (ס"י תקפ"ג ג').

<sup>קנ"ז</sup> מג"א. משנ"ב (שם ס"ק ד'), ויאמר הבקשה אחר תחילת האכילה, מפני שאסור להפסיק בין ברכה לאכילה. ובדיעבד אם אמר את הבקשה בין הברכה לאכילה, אינו הפסק (א"ר תקפ"ג ד'. מט"א א').

<sup>קנ"ח</sup> מהרי"ל מובא בקצה המטה ס"י תקפ"ג. בס' ליקוטי מהרי"ח כ' דכוננת המהרי"ל בתחילת הסעודה ולא תיכף לאחר קידוש, בכדי לסמוך קידוש לסעודה שחשוב יותר.



וכן מזה שבלשונות אחרים נקרא רביה, יאכל<sup>קסב</sup>.  
 וכן טועמים מכל מה שיש בשם, רמז לסימן טוב<sup>קסג</sup>.

### שנהיה לראש

עו. אוכלים ראש כבש או ראש דג, ואומרים יהי רצון שנהיה לראש ולא לזנב<sup>קסד</sup>.

### רוביא, כרתי

עז. כשאוכל רוביא יאמר יהי רצון שירבו זכויותינו, כשאוכל כרתי יכרתו שונאינו וכו'.<sup>קסה</sup>

### יהי רצון

עח. יש האומרים 'יהי רצון' עם שם<sup>קסו</sup>, ויש שאומרים בלי שם<sup>קסז</sup>.

### התעוררות לתשובה

עט. כתב השל"ה, שיתעורר אדם בתשובה כשיאמר יהי רצון, ויתפלל על זה בלב שלם<sup>קסח</sup>.

### קדימה בברכות

פ. אם ירצה לברך על התפוח, יראה שבשעת הברכה, לא יהיו לפניו פירות משבעת המינים<sup>קסט</sup>. ואם התמרים לפניו, יקדים לברך בורא פרי העץ עליהם<sup>קע</sup>

### ----- = מקורות וציונים = -----

קט גמ' כריתות ו', הוריות יב, שו"ע תקפ"ג.

קס טור ס' תקפ"ג. בפרישה שם, נתן טעם, דנקרא פרי עץ הדר.

קסא דרכי משה ס' תקפ"ג א' (מס' בל בו ס' ס"ד) אוכלין הריאה לפי שהיא מאירה העינים.

קסב מג"א משנ"ב שם ס"ק א'.

קסג מרדכי (יומא ס' תשכ"ג) כתוב בשם הגאונים על ראשי כבשים שאנו אוכלים, כדי שישמענו הקב"ה לטובה בר"ה וישימנו לראש ולא לזנב, ומה שאנו אוכלים טיטני ובשר שמן ושותין דבש וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הבא עלינו מתוקה ושמינה וכ"כ בס' עזרא, אכלו משמנים ושמו ממתקים.

כתב המאירי (מאירי חיבור התשובה) בטעם אכילת הסימנים, שלא ישכח האדם חרדת היום וגדולתו, ולא יקל ראשו בעת אכילתו, ויזכור כוונת היום לבקש על נפשו ולשוב לבוראו.

קסד שו"ע ס' תקפ"ג סעיף ב'. מט"א שם. וכתב בהגה' אשירי (ר"ה פ"א ס' ה' מובא בפרישה ס' תקפ"ג) אנו נוהגין לאכול ראש איל ודבש חי.

קסה שו"ע ס' תקפ"ג.

קסו אבודרהם, כלבו דזה תפילה. מביא משנ"ב (ס' תקפ"ג ס"ק ב')

קסז פסקי סידר הרב בעל התניא.

קסח של"ה מס' ראש השנה, א"ר שם ס"ק א'. משנ"ב ס"ק ב'.

קסט ראה כפה"ח תקפ"ג ס"ק י"ג

**למיחזי**

**פא.** אם חושש שהפרי מתולע, יכול להניח את הסימנים לפניו ויאמר יהיה רצון' על ראייתם<sup>קעא</sup>

**זהירות מכעס**

**פב.** כל עניינים אלה עושים לסימן טוב, ולכן פשיטא שיזהר מאוד שלא יכעוס בימים האלו, רק יהא שמח ליבו ובטוח בד' עם התשובה ומעשים טובים<sup>קעב</sup>

**חמוץ - חריף**

**פג.** יש שנמנעים מלאכול מאכלים חמוצים או מרים<sup>קעג</sup>, אבל אינם נמנעים מלאכול מאכלים חריפים<sup>קעד</sup>.

**זמירות**

**פד.** בעת סעודתו, יזמר וישבח לד' בנעימה ובשמחת הלב, ויזכור שהוא יום שספרי חיים ומתים פתוחים, וצריך להיות ירא וחרד מאימת הדין<sup>קעה</sup>.

**לימוד משניות**

**פה.** יש נוהגין ללמוד משניות מס' ראש השנה, בעת הסעודה, כל סעודה פרק אחד<sup>קעו</sup>

**שכח יעלה ויבא**

**פו.** בברכת המזון, אם שכח להזכיר יעלה ויבא, בסעודת ליל ראש השנה, חוזר ומברך<sup>קעז</sup>, ובסעודת היום אינו חוזר ומברך<sup>קעח</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>קע</sup> שו"ע (סי' רי"א ס"א וסעיף ד') שמקדימים לברך על מין שבעה, ותמר קודם לשאר מינים, (חוץ מהמוציא, מזונות, הגפן)

<sup>קעא</sup> במס' הוריות י"ב. הגירסא 'למיחזי, והגם שבמס' כריתות הגי' 'יהא רגיל למיכל', רוב ראשונים גרסו 'למיחזי'. עי' כפה"ח (שם ס"ק ו').

<sup>קעב</sup> חיי אדם. משנ"ב (ס"ק ה')

<sup>קעג</sup> פמ"ג, מט"א (סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק ה')

<sup>קעד</sup> ערוך השולחן (שם סעיף ג')

<sup>קעה</sup> מטה אפרים סי' תקפ"ג א'

<sup>קעו</sup> מט"א (סי' תקפ"ג סעיף ג'). באלף המגן ס"ק כג, לימוד מס' ראש השנה בר"ה היא סגולה גדולה שיוזכה ליום הדין. ובס' יסוד ושורש העבודה בשם האריז"ל.

<sup>קעז</sup> בליל ראש השנה אסור להתענות לכו"ע כמו בשאר יום טוב, כמ"ש במשנ"ב (סי' תקצ"ז ס"ק ה') לכן אם שכח יעלה ויבא חוזר. וכ"ה בסידור הגרש"ז שמחלק בין חזרה בברכת המזון בליל ר"ה ובין כששכח ביום.

<sup>קעח</sup> ביום ראש השנה יש שנהגו להתענות כמ"ש בשו"ע (סי' תקצ"ז סעיף ב'), ולכן דעת המג"א (בס' קפ"ח ס"ק ז'), ובשו"ע הגרש"ז (שם סעיף י"א) שאינו חוזר כששכח יעלה ויבא, ובמט"א (סי'

## שחרית ר"ה

השכמה לבית הכנסת

פז. שחרית, משכימין לבית הכנסת<sup>קעט</sup>.

אדון עולם

פח. הש"ץ מתחיל ב'אדון עולם אשר מלך וכו'<sup>קפ</sup>. יש מתחילים ב'אנעים זמירות':

ניגון הנהוג

פט. הש"ץ ינגן בניגון יפה הנהוג, ואין לו לשנות הניגונים אפילו אם הם נעימים<sup>קפא</sup>.

המלך

צ. הש"ץ אומר 'המלך' בקול רם ובנעימה קדושה<sup>קפב</sup>.

יחיד צירוף לשיר המעלות

צא. יחיד שעומד בפסוקי דזמרה והקהל אומרים שיר המעלות ממעמקים שלפני ברכו, יכול להפסיק במקום דסליק עניינא ולומר עם הציבור<sup>קפג</sup>.

תפילת לחש

צב. מתפללין בלחש כמו בנוסח תפילת ערבית, ובחזרת הש"ץ מאריכים בפיוטים<sup>קפד</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

תקפ"ג סעיף ד') ובמשנ"ב (סי' קפ"ח ס"ק י"ט) כתבו שנחלקו בזה האחרונים. ומבואר היטב שם בשעה"צ (ס"ק טו).

טור סי' תקפ"ד. והוא אחד מחמשה השכמות. ראה במטה משה (ס"ק תקנ"ח) סימן לדבר וישכם אברהם בבוקר, א'ב'ר'ה'ים, ס"ת הושענא רב'א, ט' בא'ב, יום כפ'ר, ראש השנה, פורים.

קפ מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף ה'). כתב המטה משה בשם רבי יהודה החסיד ורב האי גאון ורב שרירא גאון, ז"ל שכל מי שמכוון בעת התחלת אדון עולם, ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת ואין שטן מקטרג על תפלתו ואין לו שטן ופגע רע בר"ה ויו"כ בתפלתו.

קפא מהרי"ל (הל' יו"כ). מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף ה'): אין לשום ש"ץ לשנות הניגונים הנהוגים, כי עי"ז מתבלבל דעת הציבור ואין מכוונים לבם כראוי נענש משמים ע"ז, אף שנדמה לו שהניגונים שלו ערבים יותר, כי ביום נורא ואיום הכל תלוי בכוננת הלב וכו'.

קפב מטה אפרים (תקפ"ד סעיף ט'). ונוהגים שהש"ץ עומד במקומו כשאומר 'המלך' ואח"כ יורד לפני התיבה (ערוה"ש סי' תקפ"ד סעיף א').

אולי ירמוז על מה שאנו מבקשים 'מלוך על כל העולם כולו בכבודיך, בכל מקום שהוא. וכתב הלבוש שאומרים 'ושב' בלא 'ה', שפירוש שהוא יושב עתה על כסא דין.

קפג מטה אפרים (סי' תרי"ט סעיף ל"ז). משנ"ב (סי' נ"א ס"ק ח').

צג. ישתדל להתפלל בכוונה קפ"ה והאר"י ז"ל היה בוכה בתפילה קפ"ו.

**עמידה בפתיחת ארון**

צד. כשפותחים הארון באמירת פיוטים שונים בתפילות, נוהגים להדר ולעמוד קפ"ו, ומי שחלש מותר לשבת קפ"ח, וגם אם אינו רואה הספר תורה מותר לשבת קפ"ט.

----- = מקורות וציונים = -----

קפ"ד מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף י'). וכתב בשערי תשובה (תקפ"ד ס"ק ב'): כל מי שאפשר יש לו ליקח פנאי ללמוד פירוש הפיוטים להתפלל.

קפ"ה צריך להתאמץ מאוד לכיון בתפילה, וראה פי' רש"י במצות צריכות כוונה שישים אל לבו לקיים מצות המלך, ויכוין פירוש המילות ולומר התיבה בעומק הלב באמונה פשוטה ויכוין למצות המלך.

ואף כי אין דרכו בכך כל השנה מ"מ בימים האדירים האלה יכין לבו ביותר ויתפלל בכל כוחו כדי לכיון בם ופירושם כפי ידיעתו ויהיה לבו לשמים בתפילה כאלו כיון כל מה שראוי לכיוון ואז הקב"ה מעלה עליו כאלו הי' כן. כמבוי' בזה"ק (פי' יתרו) עה"פ ומעשה ידינו כוננה עלינו. אלף למטה (סי' תקפ"ד ס"ק ד').

יש לכוון בתפילות הנאמרים גם בכל שבת וחג. ולא כאלו המכוונים בעיקר בתפילות ופיוטים שמוסיפים בר"ה (יושר דברי אמת).

קפ"ו האר"י ז"ל נהג לבכות בראש השנה ויום הכיפורים, ואמר כי מי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתו טובה ושלימה. גם אמר כל מי שבוכה אז מעצמו בכיה גדולה מאליו, אותו שעה דיינין ליה בבית דין של מעלה ונפשו מרגשת ובא לו הבכיה מאיליו (פרי עץ חיים שער השופר פ"ה) באר היטב (שם ס"ק ג').

הגר"א כתב (מעשה רב ס"ק ר"ז) שאין לבכות בראש השנה וכמ"ש (נחמיה ח"ט) אל תתאבלו ואל תבכו וכו' לכו אכלו משמנים וכו' ואל תעצבו כי חדות ד' היא מעוזכם.

בס' אור חדש מבאר שכשבא הבכיה מעצמו מרוב דביקות לה', בוודאי מותר, ומה שהגר"א אסר, הוא להביא עצמו לבכיה. שער יששכר (חודש תשרי).

קפ"ז סידור יעב"ץ. ט"ז יו"ד (סי' רמ"ב ס"ק י"ג). פמ"ג או"ח (סי' קמ"א מש"ז ג'). בעת שפותחין הארון אינו מחוייב לעמוד, והעולם נוהגין בכל זה לעשות הדור לתורה ולעמוד (שעה"צ סי' קמ"ו ס"ק י"ח).

בתשו' חתם סופר (חו"מ סוסי" ע"ג), שאם ארון קודש פתוח, אין לשבת, פתח"ת (חו"מ סי' פ"ז כ"א) ערוך השולחן (יו"ד סי' רפ"ב). וביו"ד (סי' רפ"ב סעיף יג) העולם נוהגים לעמוד בשעה שפותחים את ארוה"ק לאיזה תפילה כנהוג בימים נוראים, ובודאי מן הדין אין צורך לעמוד כיון שהס"ת במקומה, אך כיון שנהגו כן לכבוד התורה, ממילא שמי שאינו עומד, הוי כהעדר כבוד התורה ולכן בהכרח לעמוד, אבל אם הוא חלש ולא יחשדוהו, מותר לישוב.

קפ"ט תשו' פנים מאירות (ח"א סי' ע"ד) מי שלא רואה הס"ת אינו צריך לעמוד.

**י"ג מדות**

צה. בפתיחת הארון אומרים י"ג מדות, ולפני בריך שמה, יש אומרים תפילת רבש"ע<sup>קצ</sup>.

**קריאת התורה**

צו. מוציאים שני ספרים, ובראשון קוראים חמשה בפ' (בראשית כא) וד' פקד את שרה<sup>קצא</sup> וגו'. ובשני קוראים בפ' פינחס ובהודש השביעי (במדבר כט א-ו) ומפטיר (שמואל א) ויהי איש אחד מן הרמתים צופים<sup>קצב</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>קצ</sup> מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף טז): אומרים רבש"ע מלא משאלותינו, ככתוב בסידורים המיוסד ברוח קדשו של האר"י ז"ל.  
<sup>קצא</sup> שו"ע (סי' תקפ"ד סעיף ב'). לפי שבראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה (ר"ה ו"א).  
<sup>קצב</sup> שו"ע סי' תקפ"ד (סעיף ב'). בה קוראים בענין פקידת חנה שהיה בראש השנה.

## כמה מהלכות שופר

**צז.** מצות עשה מהתורה לשמוע קול שופר בראש השנה כמ"ש (במדבר כ"ט א) וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם פֶּלַל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם.

### ערו ישנים משנתכם

**צח.** כתב הרמב"ם<sup>קצז</sup>, אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר ערו ישנים משנתכם והקיצו נרדמים מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה, אלו השוכחים את האמת ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל וכו'.

### שופר של איל

**צט.** שופר של ראש השנה מצותה בשל איל<sup>קצד</sup> ושיהא כפוף<sup>קצה</sup>.  
ובדיעבד, כל השופרות כשרים<sup>קצו</sup>.

### תקיעה מעומד

**ק.** צריך לתקוע מעומד<sup>קצו</sup>, ונהגו הציבור לעמוד, גם בתקיעות של מיושב<sup>קצח</sup>.

### ברכה מעומד

**קא.** צריך לברך מעומד<sup>קצט</sup>.

### ברכה כשמאחר

**קב.** אם הגיע לבית הכנסת אחרי שהבעל תוקע כבר בירך, יברך בעצמו<sup>י</sup>.

## ----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>קצג</sup> רמב"ם (פ"ג מהל' תשובה הל' ד').

<sup>קצד</sup> ראש השנה ט"ז, לזכר עקידת יצחק. שו"ע (סי' תקפ"ו סעיף א').

איל הוא מגיל י"ג חודש ויום אחד (כפה"ח תקפ"ו ס"ק ב')

<sup>קצה</sup> ר"ה שם, מצוה בכפוף, לסימן שיכופפו לבם למקום.

<sup>קצו</sup> שו"ע סי' תקפ"ו סעיף א'. אם יש שופר של יעל כפוף ושל כבש פשוט, יתקע בשל יעלים וכפוף. דתקון רבנו לתקוע בכפוף לסימן שיכפפו לבם למקום בתפילה משא"כ שופר של איל אינו תקון רבנו אלא מנהג שנהגו כל ישראל מעולם לזכר עקידה, משנ"ב (סי' תקפ"ו ס"ק ה).

<sup>קצז</sup> טור סי' תקפ"ה דכתיב יום תרועה יהיה לכם (במדבר כט א') וילפינן מלכם גבי עומר וס' העומר מעומד וכו'.

בדיעבד, אם תקע מיושב, יצא ידי חובתו. משנ"ב (סי' ח' ס"ק ב').

<sup>קצח</sup> משנ"ב סי' תקפ"ה ס"ק ב'.

<sup>קצט</sup> שו"ע סי' ח' (סעיף א'). משנ"ב (סי' תקפ"ה ס"ק א').

<sup>י</sup> בן איש חי (נצבים טז). כפה"ח (סי' תקפ"ה ס"ק ל"ט). עי"ע תשו' משנה שכיר (ח"ב סי' ר"ל)

## שיחה בין ברכה לתקיעה

קג. אין לשיח בין הברכה לתקיעות, ואם שח צריך לחזור ולברך<sup>קא</sup>.

## שיחה בין התקיעות

קד. ולא ישיח עד לאחר הקדיש תתקבל, בסיום חזרת תפילת מוסף<sup>קב</sup>.  
אם שח, אינו חוזר ומברך<sup>קג</sup>

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>קא</sup> שו"ע סי' תקצ"ב סעיף ג'. משנ"ב (ס"ק י"ד). ואם שח מענין התקיעות אינו חוזר ומברך.  
<sup>קב</sup> שו"ע (סי' תקצ"ב סעיף ג'), לא ישיח לא התוקע ולא הציבור בין תקיעות שמושב לתקיעות שמעומד.  
<sup>קג</sup> רמ"א סי' תקצ"ב סעיף ג'.

## כמה תקיעות

### ג' תרועות בתורה

קה. שלש תרועות נאמרו בתורה על חודש השביעי, שתיים בראש השנה<sup>קז</sup> ואחד ביובל<sup>קח</sup>, ובגזירה שוה נלמדים זה מזה<sup>קט</sup>.

קו. כל תרועה צריכה תקיעה לפנייה ולאחריה<sup>קי</sup>.

### תרועה ספק שברים

קז. תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו אם היא היללה שאנו קורין תרועה, או אם היא מה שאנו קורין שברים, או אם הם שניהם יחד. לפיכך כדי לצאת ידי ספק, צריך לתקוע תשר"ת שלש פעמים, ותש"ת שלש פעמים ותר"ת שלש פעמים<sup>קח</sup>.

### תשע

קח. מהתורה חייב לשמוע תשע תקיעות<sup>קט</sup>.

### שלושים

קט. מתקנת חכמים, לשמוע שלש פעמים תשר"ת, ושלוש פעמים תש"ת, ושלוש פעמים תר"ת<sup>ק</sup>.

### מאה

קי. מנהגינו לתקוע מאה קולות<sup>קי</sup>, כנגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא<sup>קיב</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>קז</sup> אמור (ויקרא כג כד) בחדש השביעי באחד לחודש וגו' זכרון תרועה. השני פ' פנחס (במדבר כט א) ובחודש השביעי באחד לחדש וגו' יום תרועה יהיה לכם.

<sup>קח</sup> פ' בהר (ויקרא כה ט) והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחודש תעבירו שופר וגו'.

<sup>קי</sup> ר"ה ל"ג: שיהיו כל תרועות של חודש שביעי זה כזה.

<sup>קי</sup> ר"ה ל"ג: ומנין שפשוטה לפנייה, ת"ל והעברת שופר תרועה, ומנין שפשוטה לאחריה, ת"ל תעבירו שופר. שו"ע (סי' תק"צ סעיף א').

<sup>קי</sup> ר"ה ל"ד. אתקין רבי אבהו בקסרי, תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה וכו'. שו"ע (סי' תק"צ סעיף ב'). משנ"ב (סי' ו'), ואין יוצא במה שתקע תשר"ת, דדלמא כונת התורה על שברים לחוד. וקמפסיק בתרועה בין שברים לתקיעה אחרונה, לכך חוזר ותוקע שברים לחוד. ומחמת זה הטעם צריך לתקוע גם כן תר"ת ואין יוצא במה שתקע תשר"ת דדלמא כונת התורה על תרועה לחוד, והפסיק מתחילה בשברים בין תקיעה לתרועה.

<sup>קי</sup> שו"ע סי' תק"צ סעיף א'.

<sup>קי</sup> ר"ה ל"ג. טור ושו"ע (סי' תק"צ סעיף ב')

<sup>קי</sup> תוס' ר"ה (ל"ג: ד"ה שיעור), מס' הערוך. של"ה הק' (מס' ר"ה פ' נר מצוה ד"ה בענין סדר התקיעות) לתקוע מאה קולות, מביאו משנ"ב (סי' תקצ"ו סעיף ב').



## מונה לצאת

קיא. בכדי לצאת ידי חובה, צריך שיתכוון השומע ומשמיע<sup>ר"ג</sup>.  
והציבור יכוונו לצאת בברכת לשמוע קול שופר, וברכת שהחיינו, שהתוקע מוציא אותם  
ידי חובתם, וגם יכוונו דעתם ורצונם לצאת י"ח בתקיעות אלו<sup>ר"ד</sup>.

## מברך להוציא אחר

קיב. התוקע לאחר התפילה, להוציא איש בן חיוב, ידי חובתו, עדיף שהשומע יברך  
בעצמו<sup>ר"ט</sup>, אבל אם אינו יודע לברך יכול התוקע לברך ולהוציא<sup>ר"ט</sup>.

## מכשיר שמיעה

קיג. חרש השומע על ידי מכשיר שמיעה אלקטרוני, אינו יוצא בזה ידי חובתו, ולכן  
צריך לסלק את המכשיר מאוזנו בשעת התקיעות<sup>ר"ח</sup>.

## חרש

קיד. אם אינו שומע כלל, אסור לו לברך, ואינו מוציא אחרים ידי חובתם<sup>ר"ח</sup>.

## ----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>ר"ב</sup> ר"ה ל"ג: ובס' הקנה (סוד תקיעת שופר) ביאר כדרכו השייכות בין אם סיסרא לתקיעת  
שופר.

<sup>ר"ג</sup> כרבי זירא ורבי יוסי (ר"ה כ"ט) דמצוות צריכות כוונה, שו"ע (סי' תקפ"ט סעיף ח'). וכתב  
המג"א בשם הרדב"ז שאם בא לבית הכנסת לצאת ידי חובה עם הציבור, אע"פ שבשעה  
ששמע לא כיוון לבו, יצא.

<sup>ר"ד</sup> מט"א סי' תקפ"ה ג'

<sup>ר"ט</sup> מג"א מביאו משנ"ב (סי' תקפ"ה ס"ק ה')

<sup>ר"ט</sup> חיי אדם, משנ"ב שם

<sup>ר"ז</sup> ראה משנ"ב (סי' תקפ"ט ס"ק ד'). תשו' מנח"י (ח"ב סי' קי"ג). מנחת שלמה (קמ"א סי' ט' א').

<sup>ר"ח</sup> שו"ע (סי' תקפ"ט סעיף ב'). וביאר השפת אמת (ר"ה כ"ט. ד"ה במשנה) שצריך לשמוע קול  
תקיעה של מצוה, ורק כשהתוקע בר חיובא היא תקיעת מצוה. חזו"א (או"ח סי' כ"ט ד') תשו'  
אגרות משה (או"ח ח"ב סי' ע"ב).

## נשים בשופר

קטו. נשים פטורות מלשמוע שופר, הואיל והוא מצות עשה שהזמן גרמא, אבל יכולים לתקוע להוציאם. ובענין הברכה, לדעת הב"י אינן מברכות, ולדעת הרמ"א, נשים מברכות לעצמן<sup>ר"ט</sup>.

### ברכה כשכבר יצא

קטז. מי שכבר יצא, אינו מברך כשתוקע לנשים<sup>ר"ז</sup>.

### 30 תקיעות

קיז. מספר תקיעות שנשים חייבות לשמוע, הם 30 של מיושב או של מעומד<sup>ר"בא</sup>

### נשים מוציאות

קיח. נשים אע"פ שפטורות, יכולות לתקוע<sup>ר"בב</sup>, ויכולות להוציא אשה אחרת<sup>ר"בג</sup>.

### קטן

קיט. קטן שהגיע לחינוך, מהגיל שמוסוגל לשבת בשקט ולהקשיב, ומבין שעושה מצוה בשמיעה, מצוה להביאו לבית הכנסת לשמוע קול שופר<sup>ר"בד</sup>.

קכ. נשים אינן מוציאות קטן שהגיע לחינוך<sup>ר"כה</sup>, הואיל וצריך לחנכו לשמוע קול שופר ממיי שחייב בכך, והרי נשים פטורות.

## ----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>ר"ט</sup> רמ"א תקפ"ט סעיף ו'.

<sup>ר"ב</sup> רמ"א (סי' תקפ"ט סעיף ו'): אחרים לא יברכו להן כשכבר יצאו.

<sup>ר"בא</sup> אשרי האיש (ח"ג פ' ט"ו)

<sup>ר"בב</sup> שו"ע תקפ"ט ו'

<sup>ר"בג</sup> הליכות ביתה סי' ט"ו צ"א מהגרשז"א

<sup>ר"כד</sup> רבינו מנוח על הרמב"ם (הל' תקיעת שופר פ"ז הל' ז') שאינו לפני גיל ו' או ז'.

גריש"א, תשובות והנהגות (ח"ב סי' רפ"א)

<sup>ר"כה</sup> שש"כ פנ"ח הע' פ"ב.

## תקיעות מעומד ומיושב

**קכא.** איי בגמרא (ר"ה ט"ז). אמר רבי יצחק וכו' למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדים<sup>רכ"ו</sup>, כדי לערבב השמן<sup>רכ"ז</sup>.

### מעומד עיקר

**קכב.** דעת הרבה ראשונים, שתקיעות דמעומד על סדר מלכיות, זכרונות, שופרות, הם עיקר חיוב מצות תקיעות<sup>רכ"ח</sup>

### תקיעות בתפילת לחש

**קכג.** בתפילת מוסף, נוהגין לתקוע גם בתפילת הלחש<sup>רכ"ט</sup>, וכן נהג האריז"ל<sup>ל</sup>.

## ----- = מקורות וציונים = -----

<sup>רכ"ו</sup> **תקיעות דמיושב** הם לפני תפילת מוסף. כ"כ התוס' ראש השנה (ל"ג: ד"ה שיעור). רמב"ן (דרשה לר"ה ד"ה מי שבירך). וכ"ה במשנ"ב (סי' תקפ"ה ס"ק ב').

אבל דעת בעל המאור (י: תוקעין כשהן יושבים, הם בחזרת תפילת מוסף (ציבור יושבים) **ותקיעות בעמידה**, הוא סדר שתוקעים לפני שיוצאים מביהכ"נ. ומה שתוקעים לפני תפילת מוסף הוא תקנה מאוחרת עבור חולים שאינם יכולים להשאר למוסף.

<sup>רכ"ז</sup> ברש"י (ר"ה טז), כשישמע ישראל מחבבין את המצות, מסתמין דבריו. ובתוס' שם, כששומע קול שופר אומר זה ודאי ביום ההוא יתקע בשופר גדול ומטא זמניה למתבלע ומתערבב, ולית ליה פנאי למיעבד קטגוריא.

<sup>רכ"ח</sup> ר"ן (ר"ה ג... ד"ה למה) דתקיעות **דמעומד הם עיקר** המצוה, ותקיעות דמיושב הן לערבב את השטן. וכ"ה בבעל המאור (י"ב) הרמב"ן (מלחמות) תוס' פסחים (קט"ו. ד"ה מתקיף). טור (סי' תקפ"ה ג') לעולם עיקר תקיעה היא מעומד שהיא על סדר הברכות. ט"ז (סי' תקצ"ב ב') עיקר תקיעה של מצוה היא על סדר ברכות. מג"א (סוסי' תקי"ץ) לבוש (תקצ"ב א') משנ"ב (תק"ץ ס"ק ל"ה).

אבל באור זרוע (ח"ב ה' ר"ה ס"י רס"ט) מהריב"א, דתקיעות **מיושב עיקר**, ושל מעומד, לערבב השטן. וכ"ה בתשו' ראב"ן (סי' ס"א) ובשו"ע הרב (תקצ"ב ז')

<sup>רכ"ט</sup> תוס' ר"ה ל"ג: מהערוך דהל"ן דמחמרי ועבדי שלשים כדיתיבין ושלשים בלחש, ושלשים על הסדר, כנגד מאה פעיות וכו'. וכ"כ הרשב"א (ח"א ס"י רצ"ה) מדרש לקח טוב (פ' אמרו) ומה שנהגו לקבוע בלחש על אלה המצות ועל כיוצא בהם, שאל אביך ויגדך זקיניך ויאמרו לך, שהם קבלה בישראל דור אחר דור הא"י היו ישראל נוהגין בתקיעת שופר וכו' ואין אלה המצות ממצות אנשים מלומדה אלא קבלה ממושה רבינו מפי הגבורה שאין לסור מהם ימין ושמאל. תשו' ר"י מייגאש (סי' פ"ו) ספר המנהיג (ה"ל ר"ה ס"י כ"א). ראבי"ה (ר"ה ס"י תקמ"א) אור זרוע (ח"ב סו"ס רס"ט)

<sup>ל</sup> האריז"ל (פ"ח שער השופר פ"ג, שעה"כ ענין ר"ה דרוש ט') הפליג במנהג תקיעה בתפילת לחש עפ"י סוד. ותקיעות אלה מועילים לבטל יצר פגם קדושה. ובש"ה הק' (מס' ר"ה פ' תורה אור) ובס' סדר היום (סדר תקיעת שופר) נגיד ומצוה (ע' קמ"ח) משנת חסידים (ע' קי"ט ז'). בסידור הרב. משמרת שלום (סי' מ"א אות ז') כבר נהגו כל ההולכים בעקבות הבעש"ט לתקוע ל' קולות אחר

## תקיעות בחזרת הש"ץ

כמד. יש נוהגים לתקוע רק כשהש"ץ חוזר תפילת מוסף בקול<sup>רלא</sup> ולא בתפילת מוסף בלחש, מפני כמה טעמים<sup>רלב</sup>.

## תקיעת זכרונות כשאוחז במלכיות

ככה. כשמתפלל בלחש, אם עדיין לא הגיע לסיום הסדר והש"ץ עומד לתקוע, לא ימהר בתפילתו, אלא ישתוק ויכוון לתקיעת הש"ץ<sup>רלב</sup>.

## ----- = מקורות וציונים = -----

קרה"ת ול' קולות על סדר הברכות בלחש, ול' קולות על סדר הברכות בחזרת התפילה, וי' קולות בקדיש קודם תתקבל. וראה תשו' מנחת אלעזר (ח"ד סי' ל"ז).

<sup>רלא</sup> בטור וש"ע (סי' תקצ"ב א') מחזיר שליח ציבור התפלה ותוקעין על סדר הברכות. בסי' תקצ"א תפילת לחש, לא הזכיר תקיעות וגם ברמ"א לא הוזכר. הרא"ש (סוף מסי' ר"ה) מביא מהרי"ץ גיאת שהמנהג בזמנו שבתפילת הלחש לא היו אומרים הציבור מלכיות זכרונות שופרות, רק בחזרת הש"ץ.

בס' כנסת הגדולה (סי' תקצ"א) הביא מנהג תקיעה בתפילת הלחש וכתב שלא לנהוג כן. ובמג"א (סי' תקצ"ב) שולחן ערוך הרב (תקצ"ב א') מטה אפרים (תקצ"א י"ג) משנ"ב (תקצ"ב א') שאין לנהוג כן לכתחילה לתקוע בתפילת הלחש. והאבני נזר (או"ח סי' תמ"ז) דמנהג זה שייך רק לאלו שבאו בסוד ד' ומכוונים בתפילתם ע"פ כוונות הארז"ל.

<sup>רלב</sup> א. כנסת הגדולה (תקצ"א) שחששו שתפילת לחש נחשב כתפילת יחיד ולא תקנו תקיעות דמעומד רק בציבור. שו"ע הגרש"ז (סי' תקצ"ב א').

ב. בתשו' הרדב"ז (ח"ח סי' ס"ד) מפני בלבול הציבור שמקצתן מאחרים ומקצתן מקדימים. מביאו משנ"ב (תקצ"ב א').

ג. כנה"ג (שם) מביא עוד טעם, משום שהיו נוהגים לתקוע בתפילת לחש והש"ץ כשהיה מגיע לחתימת הברכה היה מסיימו בקול רם כדי שישמעו הקהל את התקיעות. והחכם השלם כמהר"ר אשתריק טעה וענה אמן על ברכת הש"ץ ומשם והלאה הנהיגו שלא לתקוע בתפילת לחש.

ד. בתשו' מהרשד"ם (או"ח סי' א') כתב להמנע מתקיעה בתפילת לחש משום חשש בל תוסיף. אבל בדעת תורה למהרש"ם השיב מתוס' (ר"ה ט"ז): דליכא בל תוסיף בעשיית מצוה פעמיים.

<sup>רלב</sup> מטה אפרים (תקצ"א ג'). והאבני נזר כתב (או"ח סי' תמ"ה ב') שמעתי מחמי אדמו"ר הקדוש זצ"ל מקאצק בזה הלשון 'עוד אני עוסק במלכיות ותוקעים לזכרונות', ומכ"מ לא צוה להמתין עליו, ום לא חשש למהר עצמו עם התפלה כדי שיבואו התקיעות על סדר ברכתיו, ואדמו"ר זצ"ל מגור [חידושי הרי"מ] עוד היה מאריך יותר בתפלתו, וכשהגיע הש"ץ לזכרונות עוד היה מתפלל בלחש, כן ראו ממנו בעודו בקאצק.

בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סי' קע"ג) דאף באמצע הברכה הוא מקום התקיעות כמו סוף הברכה, ולכן לא היו הפסק דמצותו בכך. והחזו"א (סי' קל"ז ד') דגם מי שעומד באמצע תפילת לחש בשעת חזרת הש"ץ, מותר לו לשמוע התקיעות ויצא בזה תקנת חכמים לתקוע על סדר הברכות כיון שהציבור תוקעין על הסדר.

## סדר היום

## קידוש

קמו. מקדשים על היין כמו ביו"ט, ואומרים וידבר משה את מועדי ד' וגו'. ויש מוסיפים פסוק (תהלים פא ד') תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו וגו'

## סעודה

קמו. אוכלים ושותים ושמחים בר"ה, אפילו שהוא יום הדין, מכל מקום יש מצוה של ושמחת בחגיך<sup>רלז</sup>.  
אמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראש ותהיה יראתם על פניהם<sup>רלח</sup>.

## שינה

קמת. נזהרים שלא לישון בראש השנה<sup>רלו</sup>, ולאחר חצות היום הקלו<sup>רלי</sup>.

## הכנה ליו"ט. מוצרים קפואים

קכט. במושך כל יום השבת, אסור לעשות שום דבר להכנה ליו"ט שני, אפילו דבר שאין בו מלאכה, כולל הוצאת מוצרים קפואים מהמקפיא<sup>רלח</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>רלד</sup> שו"ע (סי' תקצ"ז סעיף א'). במשנ"ב (שם ס"ק א') מצוה של ושמחת בחגיך שייר גם בר"ה, שגם הוא בכלל חג, כדכתיב תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, ונאמר בנחמיה (ח ז) אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חדות ד' היא מעוזכם. ומשנ"ב (סי' תקכ"ט ס"ק י"א). ובשעה"צ (שם ס"ק י"ג) שעושים כן לסימן טוב.  
וראה עוד שאגת אריה (סי' ק"ב) שיש חיוב בבשר ויין בר"ה והנצי"ב (העמק שאלה שאילתא טו) תשו' דברי יציב (או"ח סי' רכ"ח).

אבל בשו"ע הגרש"ז משמע דאין מצות ושמחת בחגיך בר"ה, שכתב: (סי' תקכ"ט סעיף ה') שכבוד ועונג נוהגות גם בר"ה. ובסעיף ו' כתב שיש בחול המועד מה שאין בר"ה, והוא חיוב שמחה שהיא מ"ע מהתורה, ושמחת בחגיך.

<sup>רלה</sup> שו"ע סי' תקצ"ז

<sup>רלו</sup> בדרכי משה (סי' תקפ"ג ס"ק ב') הביא מירושלמי (ראש השנה) האי מאן דדמך בריש שתא, דמך מזליה, ולכן נזהרים לא לישון בר"ה.

המהר"ץ חיות (מגילה י"ב:) העיר שאין ירושלמי זה לפנינו.

<sup>רלי</sup> לאחר חצות היום שכבר תקעו והתפללו, הקלו (שער הכוונות דרושי ראש השנה צ' א') האר"י ז"ל אמר שאחר חצות מותר לישון שכבר נתעורר המלאך ע"י תפילות ותקיעות. והב"ח סי' תקצ"ג כתב שהר"מ היה ישן בר"ה. משנ"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ט').

<sup>רלח</sup> מט"א (סי' תקצ"ח סעיף ח'). שבט הלוי (ע' שכ"ד), ובמקומות ציבוריים והוא שעה"ד יש להקל להכין ע"י נכרי וישאל ש"ח. וראה עוד בח"א (כלל קנ"ג ו) ושעה"צ (סימן תק"ג ס"ק ב), נראה שבשעת הדחק אם יהיה ראוי ליהנות ממנו באותו היום יש מקום להקל.

## תשליך

קל. לפני השקיעה, הולכים לנהר או באר<sup>רלט</sup>, ואומרים פסוק (מיכה ז' יט) 'מי אל כמוך וגו' (שם י"ח) ותשליך במצולות ים כל חטאתם וגו', ויש אומרים עוד תפילות כנדפס במחזורים<sup>רמז</sup>.

קלא. ומנערים שם שולי הבגדים<sup>רמ"א</sup> לרמוז ליתן לב להשליך החטאים ומכאן והלאה להשגיח שיהא בגדיו נקיים מחטא<sup>רמ"ב</sup>.

## תשליך בשבת

קלב. כשחל ר"ה בשבת, אפשר לומר תשליך<sup>רמ"ג</sup>, ויש מקומות שנוהגין שאומרים תשליך למחרת<sup>רמ"ד</sup>

## ----- = מקורות וציונים = -----

<sup>רלט</sup> דרכי משה (תקפ"ג) מהרי"ל (הל' ר"ה ס"י ט'), לילך אל הנהר ולומר תשוב תרחמנו וכו' דאי במדרש (ילקוט וירא) זכר לעקידה שעבר אברהם במים עד צוארו ואמר הושיעה ד' כי באו מים עד נפש. במנהגי מהר"א טירנא הוסיף שרואין **דגים חיים** ואפשר שהוא לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים. מט"א (סי' תקצ"ח סעיף ג'), משנ"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ח) <sup>רמ</sup> רמ"א (סי' תקפ"ג סעיף ב'). ויש מקור בזוה"ק אמור, כד"א ותשליך במצולות ים כל חטאתם, וע"ד כל חטאין ישראל שדיין בגווה.

<sup>רמ"א</sup> בס' אי' דוקא שולי בגד של ציצית.

<sup>רמ"ב</sup> מט"א סי' תקצ"ח סעיף ד'

<sup>רמ"ג</sup> שבות יעקב (ח"ג ס"י מ"ב), מחז"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ד'), שע"ת (שם ס"ק ו'). מט"א (סי' תקצ"ח סעיף ה')

<sup>רמ"ד</sup> ברכי יוסף (סי' תקפ"ג ס"ק ו'). פמ"ג תקפ"ג (א"א ס"ק ה'), משנ"ב (שם ס"ק ח'),

## ליל שני של ראש השנה

ר"ה שני ימים

קלג. בארץ ישראל עושים יום טוב, יום אחד<sup>רמ"ה</sup>, אבל בראש השנה עושים שני ימים<sup>רמ"ו</sup>.

יומא אריכתא

קלד. בכל יום טוב, ביצה שנולדה ביום ראשון מותרת בשני<sup>רמ"ז</sup>, אבל בראש השנה שני הימים קודש וכיומא אריכתא דמיא<sup>רמ"ח</sup>.

שהחיינו קידוש, שופר

קלה. על פי זה, נחלקו הראשונים אם לומר שהחיינו בקידוש ושופר ביום שני של ראש השנה<sup>רמ"ט</sup>, ועיקר הלכה שיש לומר<sup>ר"י</sup>.

פרי או בגד חדש

קלו. לכן, בקידוש ליל שני יניח פרי חדש או ילבש בגד חדש ויאמר שהחיינו<sup>רנ"א</sup>, ואם לא הניח פרי או בגד חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו<sup>רנ"ב</sup>.

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>רמ"ה</sup> כשקדשו בית דין את החודש עפ"י הראייה, בארץ ישראל ידעו באיזה יום קדשו בית דין את החודש ולפי"ז חשבו זמן המועדים, אבל בחו"ל ששלוחי בית דין לא הגיעו, עשו שני ימים כדאי' במשנה (ר"ה פ"א).

<sup>רמ"ו</sup> ראש השנה שהוא בראש חודש עצמו, מבואר במס' ר"ה (ל:): שגם בירושלים היו עושים הרבה פעמים שני ימים, היינו אם באו עדים ביום ראשון מן המנחה ולמעלה, הרי נקבע ראש השנה ליום המחר.

והיום הראשון הנהיגו ג"כ קדש בצפייתם שיבואו עדים, נמצא שברוב השנים עשו גם בירושלים שני ימי ר"ה. ולא מפני הספק אלא כך היתה התקנה, ולכן עושים עד היום שני ימים, וזהו שאמרו חז"ל (ביצה ד:): כיומא אריכתא היא (ערוה"ש סי' ת"ר ב').  
<sup>רמ"ז</sup> משום שאם היום קודש, מחר חול, ואם היום חול, מחר קודש.

<sup>רמ"ח</sup> רש"י ר"ה (ל: ד"ה אסורה בזה) שהם ודאי חוק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן, שמתחלה לא מחמת ספק התחילו לעשותן. טור וש"ע (סי' ת"ר סעיף א') ביצה שנולדה ביו"ט הראשון וכן מה שניצוד בו, וכן מה שנתלש בו, אסור בשני.

<sup>רמ"ט</sup> הטור סי' ת"ר מביא תשו' מרש"י (מחזור ויטרי סי' ש"ך) שאין לומר זמן בשני דכחדא יומא הוא, ואני אומר שצריך לומר זמן, שעיקר יו"ט מן התורה אינו אלא יום אחד, ורוב הפוסקים כרש"י. והטור מביא דעת הגאונים שאין לומר זמן בשני לא בקידוש ולא בשופר.

<sup>ר"י</sup> טור וב"י סי' ת"ר.

<sup>רנ"א</sup> הטור בסי' ת"ר מביא הרא"ש (פ"ד סי' י"ד) טוב שיקח אדם פרי חדש ויניחנו לפניו ויברך שהחיינו ותהא דעתו גם על הפרי ויצא ידי ספק. וכן היה נוהג ה"ר מאיר מרוטנבורג. שו"ע (סי' ת"ר סעיף ב')

## הדלקת נרות ליל שני

קלז. בליל שני של ראש השנה, לפני הדלקת הנרות, תלבש בגד חדש, ותכוין בברכת שהחיינו, לצאת גם חובת הבגד<sup>רנב</sup>.

## הוצאת דסקיות ושעוה

קלח. בכדי להכניס נרות חדשות להדליק ביו"ט, לפמוט או כוסית, מותר להוציא את שאריות הנרות או דיסקיות מהדלקת ערב יו"ט<sup>רנד</sup>

קלט. וכן מותר להסיר משם שאריות שעוה, עם כפית, ואם אין, עם סכין או מברג<sup>רנה</sup> ונכון להיזהר שלא לטלטלו, אלא ינערו ישירות לפח מבלי לטלטלו בידים<sup>רני</sup>

קמ. סדר קידוש בליל יו"ט שני של ראש השנה, כמו ליל הראשון

## אשה בשהחיינו בקידוש

קמא. אשה שמקדשת בעצמה וכן כשמוציאה בקידוש נשים אחרות, לא תברך שהחיינו בזמן הדלקת נרות יו"ט אלא בקידוש<sup>רנז</sup>

## שהחיינו להוציא אחרות

קמב. אם בטעות בירכה שהחיינו בהדלקת הנרות, ועכשיו בקידוש צריכה להוציא אחרות גם ידי ברכת שהחיינו, יכולה לברך ולהוציא<sup>רנח</sup>.

## ----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>רנב</sup> כתב האגור (סי' תתקכ"א), מנהג בעלי הנפש מאשכנז, אם אין משיג פרי חדש, אעפ"כ מברך זמן מביאו הטור (סי' ת"ר) ומביא הרשב"א שכן נהגנו במקומותינו אנחנו ואבותינו. העיטור (עשרת הדברות ה' שופר דף ק"ד:). שו"ע (סי' ת"ר סעיף ב').

<sup>רנז</sup> מט"א (שם ס"ק נ"ד).

<sup>רנד</sup> רעק"א (סוסי' תק"א בגליון ס"ק ד'). שש"כ (פרק י"ג סעיף נ'). ובהערה (ס"ק פ"ז).

<sup>רנה</sup> שש"כ (שם סעיף מ"ט).

<sup>רני</sup> שו"ע הגרש"ז (סימן תצ"ט סעיף י"א). משנ"ב (ס"ק ט"ו). שש"כ (שם ס"ק קנ"ה).

<sup>רנז</sup> דרך החיים. שבט הלוי. וכל עיקר ברכת שהחיינו בעת הדלקת הנרות כתב בשאילת יעב"ץ (סי' ק"ז) שאין לה יסוד, אלא מכמה טעמים כתב יש להניח לבנות ישראל במנהגן שירשו מאבותיהם. שע"ת (סי' רס"ג ס"ק ד'). משנ"ב (שם ס"ק כ"ג). מט"א (סי' תרכ"ה סעיף ל"ג). אבל בכגון דא שמקדשת בעצמה, בודאי תברך שהחיינו בקידוש כמ"ש בעירובין (מ:): סמכינן ל'י' אכסא

<sup>רנח</sup> שיטת הרמב"ם בהל' ברכות (פ"א הל' י'), שברכת שהחיינו אם יצא אינו מוציא, אבל להלכה נקטינן שאפשר להוציא אחרות, גם אם יצאה. כתב הרמ"ך (שם) מנהגינו לברך וכן ראוי לעשות. כסף משנה (שם ס"ק י'). ס' המכתם סוכה מ"ד. וכתב רבינו מנוח (שם) וכי מי שמדליק נ"ח לאחרים או קורא מגילה להוציא אחרים וכיוצ"ב אינו מברך שהחיינו. וראה עוד שו"ע (סי' תקפ"ה סעיף ב') וברמ"א שם: ואין חילוק בין אם יברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא



**שהחיינו בקידוש ליל שני**

קמג. בליל שני של ראש השנה בקידוש. יניח לפניו פרי חדש. וכשמברך שהחיינו, יכוין על הזמן של ראש השנה וגם על הפרי החדש<sup>רנז</sup>

קמד. מברך שהחיינו בקידוש ליל ב' אפילו כשאין לו פרי חדש<sup>רס</sup>.

**פרי בשל**

קמה. יזהר שהפרי שמברך עליו יהיה בשל וראוי לאכילה, מפני שאז ברכתו שהכל<sup>רסא</sup>, וגם שפרי חמוץ ובוסר אינו מסמנא מילתא<sup>רסב</sup>.

**טעימה לפני נטילה**

קמו. לאחר הקידוש, לפני נט"י, יברך בפיה ויטעום מהפרי החדש<sup>רסג</sup>.

**פחות מכשיעור**

קמז. ויאכל פחות מכשיעור ברכה אחרונה, בכדי שלא יצטרך לעשות הפסק בין קידוש לסעודה<sup>רסד</sup>.

**סימנים בליל שני**

קמח. בליל שני לא נהגו לעשות סימנים<sup>רסה</sup>, ויש שנהגו גם בליל ב'<sup>רסו</sup>.

----- = מקורות וציונים = -----

אחרים אפ"ה מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות (קול שופר ושהחיינו). וכ"ה הגר"מ שטרן שליט"א. הגר"מ גרינפלד שליט"א.

והעצה לומר למי שעדיין לא שמעה שהחיינו לברך בקול ולהוציא האחרות, יתכן ולא כ"כ טוב. כי אע"פ שברכת שהחיינו מברך אפילו בשוק, אבל אי' שמסדרין ברכת שהחיינו על הכוס. לכתחילה על הקידוש תברך ולא על היום בלבד.

<sup>רנט</sup> שו"ע (סי' ת"ר סעיף ב'), כיון שיי"א שאין לברך שהחיינו ביום שני של ר"ה דשני ימי ר"ה קדושה אחת הן, וכבר בירך ביום א' משנ"ב (שם ס"ק ב'). הליכות שלמה (פ"א כ'), שכוונה רק על הפרי עלול להפסיק בין ברכת היין לטעימה.

<sup>רס</sup> שו"ע שם, דהא בכל זאת שני ימים הם משנ"ב (ס"ק ה').

<sup>רסא</sup> ראה שו"ע סי' ר"ב סעיף ב'

<sup>רסב</sup> מט"א סי' ת"ר סעיף ו', משנ"ב ס"ק ד'

<sup>רסג</sup> מט"א סי' ת"ר סעיף ו', בכדי לא להפסיק בין ברכת שהחיינו לאכילת הפרי

<sup>רסד</sup> מט"א סעיף י'

<sup>רסה</sup> בני יששכר תשרי מאמר ד', לא חזינו רבנו קשישאי דעבדי לסימנים בליל שני (אלף המגן ס"ק ט') וכ"ה בא"א מבוטשאטש.

<sup>רסו</sup> שע"ת סי' תקפ"ג א'. א"ר סי' תקפ"ג. מט"א (שם ס"ק ב')

## רחיצה ביום טוב

### חימום מים לרחיצת פניו

קמט. ביום טוב מותר לחמם מים בכדי לרחוץ בהם<sup>רס</sup> פניו ידיו ורגליו<sup>רסח</sup>, ואפילו אם אין המים ראויים לשתייה<sup>רסט</sup>, אבל לא ירחצם בבית מרחץ<sup>רע</sup>.

### חימום מים לרחיצת כל הגוף

קנ. אין להחם מים לרחוץ כל גופו<sup>רעא</sup> אפילו אם בפועל אינו מתרחץ בבת אחת<sup>רעב</sup>.

### רחיצת כל גופו

קנא. אסור לרחוץ כל גופו ביו"ט, גם אם הוחמו המים לצורך שתיה או לרחוץ פניו ידיו ורגליו<sup>רעג</sup>.

### רחיצה במים שהוחמו מעיו"ט

קנב. לדעת הב"י, במים שהוחמו מעיו"ט, מותר לרחוץ כל גופו אפילו כאחד, אבל בבית המרחץ אסור<sup>רעד</sup>.  
ולדעת הרמ"א, אסור בכל ענין וכן נוהגין<sup>רעה</sup>. אבל אבר אבר מותר<sup>רעז</sup>.

## ----- = מקורות וציונים = -----

<sup>רס</sup> משנה ביצה כ"א: כבית הלל. שו"ע סי' תקי"א סעיף ב'.

<sup>רסח</sup> במשנה ביצה אי' מים לרגליו. והמחבר כתב ידיו.. ובמאירי ביצה, פניו ידיו ורגליו. וכ"ה בבגדי ישע. בה"ל סי' תקי"א ד"ה ידיו. עולת שבת (ס"ק ב') אי' ידיו ורגליו.

<sup>רסט</sup> רבינו ירוחם (ני' ד' ח"א) א"ר ס"ק ג'. משנ"ב ס"ק ח'.

ואפילו אם הוחם המים בכדי לרחוץ כל גופו, דעשה איסור בזה, לא קנסוהו על רחיצת פניו ידיו ורגליו, בה"ל ד"ה להחם.

<sup>רע</sup> ב"י דחיישין שמא יבא לרחוץ שם כל גופו. משנ"ב (ס"ק ט').

<sup>רעא</sup> שו"ע תקי"א (סעיף ב'). דרחיצת כל גופו אינו נחשב שוה לכל נפש רק למעונגין הרגילין בזה. תוס' ביצה כא: ד"ה לא יחם. מרדכי (פ"ב סי' תר"פ). חינוך (מצוה רח"צ). משנ"ב (ס"ק י"ב). ודעת הרמב"ם (פ"א ה"ל ט"ז) והגאונים, שהוא מדרבנן, ונפק"מ גבי חולה שאין בו סכנה. שעה"צ (ס"ק ט').

<sup>רעב</sup> שו"ע שם, דבמים שהוחמו ביו"ט אסור לרחוץ בכל גווני. משנ"ב (שם ס"ק י"א).

<sup>רעג</sup> חמד משה (ס"ק ד'). שו"ע הגרש"ז (סעיף א'). משנ"ב (שם ס"ק י"ב).

<sup>רעד</sup> שו"ע סי' תקי"א (סעיף ב'). דרחיצה ביו"ט קיל טפי מבשבת, משנ"ב (ס"ק טו).

<sup>רעה</sup> טור ורא"ש (פ"ב סי' ט"ו). שאין מחלקין בין שבת ויו"ט

<sup>רעז</sup> ח"י רשב"א שבת (מ. ד"ה ואין צריך). ריטב"א. א"ר (ס"ק א'). משנ"ב (ס"ק י"ח) אבר אבר לכולי עלמא מותר לרחוץ.

## מקלחת צוננת למצטער

קנג. המצטער מחום או מזיעה, מותר להתקלח ביו"ט בביתו במים צוננים רע"ז.

## חימום מים לרחיצת תינוק

קנר. אסור לחמם מים לצורך רחיצת תינוק אפילו על ידי נכרי רע"ח, אבל אם צריך מים לבשל מותר להרבות בשבילו רע"ט. ובמקום חולי קצת, יש להתיר רפ"ו.

## רחיצת תינוק ביו"ט

קנר. מותר לרחוץ תינוק במים אפילו אם הוחמו על ידי ישראל ביו"ט רפ"א. ויש מחמירין רפ"ב.

קנר. ואסור לחמם מים במיוחד לרחיצת התינוק אלא ישתמש במים שמוחמו לשתיה או לשטיפת כלים רפ"ג. ומותר לרוחצו ממים של הדוד שמוש רפ"ד.

## מים שהוחמו בדוד שמש

קנר. מים שהוחמו ביו"ט בדוד שמש, או בוילר המחובר לשעון שבת, אין לרחוץ בהם את כל גופו רפ"ה.

ויש שסוברים שמים שנתחממו בלא פעולה ביו"ט, נחשבים כחמין שהוחמו מבעוד יום רפ"ו.

## ----- = מקורות וציונים = -----

רע"ז תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סוסי" ע"ד): כשמצטער מחום היום, רשאי להקל להתקלח בצוננין.

רע"ח דלתוס' ורא"ש שבת (פ"ג סי' ז), הוי איסור דאורייתא, דרחיצת כל הגוף אינו שוה לכל נפש ועל ידי עכו"ם הוי שבות, וגם לפוס' דהיא איסור דרבנן הוי שבות דשבות.

רע"ט כל בו (סי' נ"ח). רמ"א שם. ולכתחילה יוסיף המים בסיר לפני שמעמידו על האש משנ"ב (ס"ק יד), שעה"צ (ס"ק י"ח).

ר"פ ח"א כלל צ"ה י'. משנ"ב (שם ס"ק י"ג).

רפ"א מרדכי (פ"ב סי' תר"פ). רמ"א שם, לקטן מותר דהיינו רביתה, משנ"ב (שם ס"ק י"ב). ואפילו אם ישראל עבר וחיממו, או הוחם לפניו ידיו ורגליו משנ"ב שם. לכן כשחל יו"ט ביום ראשון, ובשבת לא רחצו את התינוק, ובימינו הרבה תינוקות רוחצים אותם בכל יום במים חמים, ועכ"פ כל יומיים, יהיה מותר גם ביו"ט באופן הנ"ל.

רפ"ב שו"ע הגרש"ז מביאו משנ"ב (ס"ק י"ח).

רפ"ג רמ"א סי' תקי"א סעיף ב', ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ב וי"ח).

רפ"ד עיי' בסעיף הבא.

רפ"ה תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ע"ה א'). תשו' אור לציון (ח"ג פ' כ"א א').

רפ"ו שש"כ (פי"ד העי' י"ב) שדעת הגרש"ז א"כ כהגהות רעק"א (סי' שכ"ו ס"ק ב' על מג"א ס"ק ד') שמים שמתחממים בלא פעולה בשבת, נחשבים כחמין שהוחמו מבעוד יום ואינם כחמים

**רחיצת פניו במי דוד שמש**

קנח. רחיצת פניו ידיו ורגליו במים חמים מהברז, דוד שמש, נחלקו הפוסקים אם מותר ביו"ט<sup>רפז</sup>.

**סבון, סחיטת שערות**

קנט. כשרוחצים בדרך המותר מותר להשתמש בסבון נוזלי, ויזהרו לא לסחוט שערות<sup>רפח</sup>.

**----- = מקורות וציונים = -----**

שהוחמו לצורך דבר המותר. ובתשו' שבט הלוי (ח"א סי' נ"ח, ח"ד סי' ל"א) שהסומך להקל כדעת רעק"א יש על מי לסמוך.

<sup>רפז</sup> דעת הגרשז"א (שש"כ פ' פ"א הע' קל"א) שמותר לעשות כן שהמים שנכנסים מתערבים במים הקיימים ומשתמש בהכל, וכ"ה הגר"ש ואזנר (ח"ד סי' כ"ג) שמותר לעשות כן שבישול בדוד שמש נחשב בישול בתולדות חמה איסורו דרבנן, ופסיק רישיה דלא איכפת ליה. וגם אינו נעשה בידים אלא כגרמא.

ודעת הגריש"א (לקט הלכות יו"ט פ"יג הע' כב) שאסור משום שגורם שייכנסו מים צוננים לדוד שמש ויתחממו שם, ובישול זה אינו נצרך לו כלל.

<sup>רפח</sup> שו"ע סי' שכ"ו משנ"ב (ס"ק כ"ד).

## כמה מהלכות יו"ט

### כירה חשמלית

קפ. כירה חשמלית המופעלת ע"י שעון שבת ביו"ט, מותר לבשל עליה ביו"ט<sup>רפט</sup>.

קסא. אבל אסור להקטין או להגדיל את מידת חומה, מכיון שכל שינוי במידת החום נעשה בדרך כלל ע"י כיבוי של חוט מלובן והבערתו של חוט אחר במקומו<sup>רצ</sup>.

### תה

קסב. ביו"ט מותר להכין תה בכלי, או משקית תה, ואין בזה משום בורר<sup>רצא</sup>.

### קילוף פרי ירק

קסג. מותר לקלף פירות וירקות בעזרת מקלף, שאין הדרך לעשות לימים רבים<sup>רצב</sup>.

### סינון אמריות

קסד. מותר לסנן אמריות לאחר בישולם, במסננת המיועד לכך, דלא היה אפשר לסנן מעיו"ט<sup>רצג</sup>.

### טחינת פירות

קסה. פירות וירקות שטעמם פג בלינת לילה, (כגון שום, בצל, תפו"א, בננות, אבוקדו, תפו"ע) מותר לטחון ולדוך ביום טוב<sup>רצד</sup>.

## כתיבה וחתימה טובה

----- = מקורות וצינונים = -----

<sup>רפט</sup> שמירת שבת כהלכתה (פ"א סעיף ל"ג).

<sup>רצ</sup> העברת המתג לרמת חום אחר, גורם בכך שיתלהטו סלילים נוספים, ומוליד בהן אש, ואינו דומה להגדלת הלהבה בכיריים של גז שמוותרת כיון שאינו יוצר אש חדשה אלא רק מגדיל את האש הקיימת. עי' שו"ע (סי' תק"ב סעיף א'), הגרשז"א שש"כ (פ"א הע' פ"ח)  
<sup>רצא</sup> בה"ל (סי' תק"י) מותר ליתן, דהוי אוכל נפש ואף שהוא ע"י כלי, דרך לעשותה לפי שעה. שש"כ (פ"ד סעי' ט"ו). גם ישנם שמעדיפים תה טרי שמכינים סמוך לשתיה יותר מתמצית שמכינים לפני יו"ט.

<sup>רצב</sup> תשו' באר משה (ח"ח סי' ר"ג). שש"כ (פ' ד' י"א).

<sup>רצג</sup> מג"א (סי' תק"י), מביאו המשנ"ב (שם ס"ק יב), דאם לא היה אפשר לסנן מעיו"ט מותר לסנן אפילו במסננת. וכ"כ הגרשז"א אויערבאך (שש"כ תיקונים ומילואים פ"ד הע' כא).  
<sup>רצד</sup> משנ"ב (סי' תק"ד ס"ק י"א).